

אחדות

XXVI. ÉVFOLYAM, 84. SZÁM • 2016. ÁPRILIS • 500 Ft
5776. NISZÁN • ניסן תשע"ו • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

MAGASFESZÜLTSG: ZSIDÓSÁG ÉS ISZLÁM

CSODARABBIK ÚTJÁN

PURIM-FESZTIVÁL

INTERJÚ KARINTHY MÁRTONNAL

KEDVES OLVASÓ!

Ma, amikor kézbe veszi a megújult *Egység* magazint, egy régi álmot lát valóra válni. Régóta készültünk, vágytunk egy megújult, külsejében modern, tartalmában a megszokottnál is értékesebb lapra – amit, íme, most kézben tarthat.

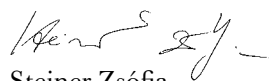
Huszonöt éve jelenik meg kisebb-nagyobb időközönként az *Egység*, megérett már a külső megújulásra. A visszajelzésekből tudjuk: a „belsejével”, a tartalmával, Önök, kedves olvasók, elégedettek voltak. Mi mégis gondoltunk egy merészet – és egy kicsit változtattunk ezen is.

Olyan magazinná szerettünk volna fejlődni, ami az egész családnak szól. Olyanná, amiben a komoly vallási témák megférnek a zsidó mesevilág kincseivel, a zsidó konyha remekei a közösségi hírekkel. Olyanná, amit jó újra meg újra átlapozni. Így minden lapszámnak választunk egy központi témát, ami mellett foglalkozunk a közösségi élet aktualitásaival és a zsidó kultúra kincseivel.

Mostani újságunk témája a zsidóság és az iszlám. Korábban, a menekültválság krízishelyzetében foglalkoztunk már érintőlegesen az együttélés kérdésével. Ezúttal nem maradunk itthon, Európában: „elutazunk” az iszlám vallás fellegráiba, ahol azonban – bár talán ez meglepően hangzik – a zsidók előbb voltak otthon, mint a muzulmánok. Áttekintjük a mai muzulmán többségű országok területén élő zsidók történelmét, megkóstoljuk ételeiket és belelapozunk mesevilágukba.

Miért tesszük mindezt? Hogy megemlékezzünk azokról a testvéreinkről, akiket a 20. század második felében üldöztek el otthonaikból, arról a menekültválságról, amiről méltatlanul kevés szó esik: az iszlám országokból elűdözött zsidók tömegeiről, akik Izraelben vagy éppen Franciaországban letek új otthonra. Hogy megismerhessük a jemeni zsidókat, akik mindenkitől különböző dallammal olvassák a Tórát. Az egyiptomi zsidókat, akik az egykori rabszolgaság földjén lehettek szabadok. Az egykori francia gyarmatok zsidóiról, akiknek leszármazottai ma Marseilleből, Lyonból vagy éppen Párizsból kerekednek fel a terror elől menekülve, egy biztonságosabb élet reményében.

Peszách a kivonulás ünnepe és egyben egy olyan korszak emléke, amikor a zsidóknak idegen kultúra nyomása alatt kellett húségesnek maradniuk az Örökkévalóhoz. Nem utoljára. A mai iszlám országok területén élő zsidók ősei üldöztetések elől menekülve érkeztek a régióba. Generációkon át éltek ezeken a területeken, ám a 20. században újra kézbe kellett venniük a vándorbotot. Hagyományaik, kultúrájuk, őseik tudása azonban velük van ma is. Ismerjük meg!

Steiner Zsófia
főszerkesztő

BORÍTÓN

*Buhári zsidó tanár
és tanítványai
Szamarkandban
(ma Üzbegisztán),
1910 körül.*

*Fotó: Sergei Mikhailovich
Prokudin-Gorskii*

MAGASFESZÜLTÉG:
– „muszlimok és zsidók egyre
inkább bizalmatlanul méregetik
egymást a szabadság, egyenlőség
és felvilágosultság kontinensén”

20. oldal

PURIM FESZTIVÁL
„Az egész fesztivál
egy nagy purimi álom”
– Interjú Karinthy Mártonnal

10. oldal

22. oldal

CSODARABBIK ÚTJÁN
„Mutassuk meg a múltunkat
a mádiaknak is,
mert ők is részei ennek a múltnak”

egység MAGAZIN

Kiadja a Chabad-Lubavics –
Zsidó Nevelési és Oktatási Egyesület
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károlyi krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egység@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

ROVATVEZETŐK: Dénes Anna,
Fuchs Jehósua, Golubovics Martina,

OLVASÓSZERKESZTŐ: Dallos Katalin

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-3223 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

SMÚZ

- 2| A szerkesztő levele
Egy álom valóra vált
- 4| Hírek

REBBE

- 5| Pozitív energiák
a gyűlölettel szemben

HOHMECOLÓ

- 6| Unokatestvérek a háborúban
Az iszlám és a zsidóság
- 10| Magasfeszültség – Muszlim-
zsidó együttélés Európában
- 12| A fenyegetettség
univerzális
– A brit antiszemitizmus elleni
küzdelem élharcosa: exkluzív
interjú Mike Whine-nal

JIDDISKÁJT

- 14| Kösersági kisokos Peszáchra
- 16| Zsidó temetést
kaphatnak a mártírok
- 19| Háláchikus
állásfoglalás
Oberlander Báruch rabbi

KILE

- 20| Purim
Álom és hagyományteremtés
a Karinthyban
– Interjú Karinthy Mártonnal
- 22| Csodarabbik
útján
Hol vannak
a mádi zsidók?
- 24| Hol neveljünk
zsidó gyereket?
- 26| Miért állami gondozott
gyermekeknek gyűjt
az EMIH?
– Interjú Köves Slomó rabbival

MISPÓHE

- 28| Dzsahnun, Tbeet, Tfina
Így főznek az arab országok
zsidó asszonyai
- 30| A rabbi és az oroszán
mese
- 31| Rejtvény

ÉCESZGÉBER

- 32| Új idők jönnek
Auschwitz és a legitimáció

TÁMOGATÁS A KÓSER ÉTELÉRT

A kóser alapanyagok ára sokszor meghaladja a nem kóser termékek átlagos bolti árát, ezért előfordulhat, hogy anyagilag megterhelő a kóser konyha fenntartása. Ezért indította útjára az EMIH és a Kóser Piac szupermarket a Kóser Kártya Kedvezményprogramot, amellyel a kóser alap-élelmiszerekhez a nem kóser termékek árán juthatunk hozzá.

Sikeres regisztráció után az igénylő havi 4000, illetve 8000 Ft-os kerettel gazdálkodhat, attól függően, hogy az alap vagy a prémium programban vesz részt. A prémiumkártya tulajdonosa hozzájárul, hogy a vásárlások alkalmával, a kóserságot promotáló üzenetek jelenjenek meg Facebook-üzenőfalán.

Az üzletben harminc alapvető élelmiszer vásárlásakor használhatják fel a keretüket a regisztráltak. Vásárláskor a kóser és a nemkóser kenyér ára közötti különbséget az alapkártyára töltött keretükből vonják le.

További információ: **+36 70 632 2771**
 Kóser Piac: **Budapest, Dohány utca 36.**
<https://www.facebook.com/koserpiac>

SAUL FIA: DÍJ, DÍJ HÁTÁN

Oscar díj, Golden Globe díj, az Amerikai Operatőrök Szövetségének díja és nem mellesleg Kossuth-díj – ezek csak a legrangosabb elismerések, amellyel Nemes-Jeles László filmjét, a Saul fiát kitüntették.

„Az emberiség legsötétebb óráiban is talán van bennünk egy belső hang, amely lehetővé teszi, hogy emberek maradjunk. Erről a reményről szól ez a film” – fogalmazott a rendező az Oscar átadóján.

A film vallási vonatkozású részeihez Köves Slomó rabbi adott útmutatást. Főszereplője, Röhrig Géza sokak számára lehetett ismerős azok közül, akik régóta látogatják a Vasvári Pál utcai zsinagógát, hiszen Röhrig, amíg Magyarországon élt, aktív tagja volt a közösségnek.

Idén egyébként az Oscar-díjra jelölt színészeknek és rendezőknek adott, 200 ezer dollár értékű ajándécsomag többek között egy 10 napos izraeli luxusutazást is tartalmaz.

LÁZÁR: A KORMÁNY TÁMOGATJA A ZSIDÓ SZERVEZETEKET

Az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség Károly körúti központjában tett látogatást a Miniszterelnökség vezető miniszter, **Lázár János**. Köves Slomó vezető rabbi bemutatta a miniszternek az EMIH közösségi és hitéleti tevékenységét, va-

lamint az oktatás és a szociális ellátás területén végzett munkáját.

Ismertette azokat a projekteket is, amelyek a közösségi életen túl állampolgári ügyet is szolgálnak, mint például az Olajág Idősen otthon-hálózat vagy a CEDEK Szeretetszolgálat. Ennek kapcsán kérte Köves rabbi a kormány segítségét a gyarapodó közösség és a társadalmi szerepvállalás kapcsán felmerülő infrastruktúrafejlesztéshez. Lázár János válaszul elmondta, a kormány nyitott az EMIH munkájának támogatására.

A miniszter elmondta, a kormány számára kiemelten fontos, hogy a zsidó szervezetek a társadalom szerves részeként végezzék munkájukat, hiszen ez mindig is fontos részét képezte Magyarország fejlődésének. Ennek keretében a kormányzat támogatja a zsidó szervezetek társadalmi szerepvállalását és folyamatos párbeszédre törekszik velük.

A megbeszélésen szót ejtettek a Holokauszt emlékévről is. A programsorozat kapcsán felmerült nézeteltérések ellenére a megemlékezést mindkét fél sikeresnek értékelte, amely sok kezdeményezés kiindulópontjául szolgált.

ÚJABB ZSIDÓKAT MENEKÍTETEK KI JEMENBŐL

Izrael titokban menekítette ki Jemenből az egyik legrégebbi zsidó közösség utolsó 17 tagját. A polgárháború sújtotta országból, ahol folyamatosan az antiszemita incidensek, az elmúlt években összesen kétszáznál is több zsidót mentettek ki.

Jemen fővárosában, Szanaanban most már csak összesen ötven zsidó maradt – ők azonban nem is akarják elhagyni szülőhazájukat. A '40-es években indult Varázsszőnyeg akcióban kb. 50 ezer jemeni zsidót telepítettek Izraelbe. A csoport tagjaként, az utolsó között hagyta el a Raidát a város rabbija is, aki magával vitte a közösség több, mint 500 esztendő Tóráját.

POZITÍV ENERGIÁK A GYŰLŐLETTEL SZEMBEN

MENÁCHEM MENDEL SCHNEERSON rabbi, a lubavicsi Rebbe 1994-ben hunyt el, ám tanításai, üzenetei napjainkban is aktuálisak. Néha egyenesen úgy érezhetjük: a mának szólnak az évtizedekkel ezelőtt elhangzott szavak.

Napjaink egyik legégetőbb problémája Izraelben a felhergelt arab lakosság által elkövetett terrortámadások. Szinte nem múlik el nap késelés, szándékos gázolás vagy más terrorakció nélkül. Ez azonban sajnos nem újkeletű probléma: a Rebbe már az 1970-es, 80-as években zajló hasonló támadások idején felismerte a problémát és a Tóra iránti szeretet elmélyítésével küzdött az arab fiatalok fanatikus gyűlölete ellen.

Erről egyszer Motti Eden újságírónak beszélt annak a kérdésnek a kapcsán, hogy miért tart a Rebbe nagyszabású gyerekgyűléseket egy-egy Izraelt sújtó tragédia idején. A Rebbe válasza kristálytisza üzenetet hordoz számunkra ma is, amikor az izraeliek életére nap mint nap folyamatos veszély leselkedik.

„NE RÉMÍTSÜK MEG AZ EMBEREKET!”

„Tudtam, hogy a gyerekgyűléseket a Rebbe nagyon fontosnak tartja. Valahányszor a Rebbe gyűlésre hívott fel, mindig valami nem várt kritikus esemény következett utána. Így történt a jom kippuri háború előtt, életemben emlékeztem rá. De miért? Megkérdeztem tőle: 'Miért olyan fontosak a gyűlések?'” A Rebbe válaszában először kitért arra, milyen súlyos, veszélyes a helyzet Izraelben. „A Tóra szerint igyekezni kell, hogy ne rémítsük meg az embereket, mert azt a parancsot kaptuk, hogy „szolgáljuk az Örökkévalót örömmel”. – emlékszik vissza Eden a Rebbe szavaira – „De a Washingtonból kapott hírszerzési jelentések szerint – márpedig ott a világ minden részéről gyűjtene hírszerzési információkat –, a helyzet rendkívül súlyos. Új trend van az arabok közt növekvőben.”

NÉHÁNY DOLLÁR NEM ELÉG

Ez a társadalmi változás az, ami elvezetett a napjainkra elhatalmasodott terrorizmushoz.

„Harminc-negyven évvel ezelőtt, néhány [izraeli] lírával, néhány dollárral meg lehetett vesztegetni a rangosabb arab sejkeket is. Hát még a kevésbé rangosakat; s a többi mind engedelmeskedett. Egy lépést sem tettek a sejk tudta és engedelmével. Meg lehetett vesztegetni őket egy autóval, effélével, és megtettek mindent, amit az ember kért tőlük. A helyzet mára épp az ellenkezőjére változott. A fiatal arabok fanatikusabbak, lelkesebbek a vallás iránt, lelkesebbek, mint az összes sejk, lelkesebbek, mint a korábbi nemzedékek. Minél fiatalabbak, annál fanatikusabbak. És nem lehet őket megvenni, se pénzzel, se tisztességgel. Számukra ez Al-

lah, ez az önfeláldozás, semmi sem ér többet a szemükben.” – magyarázza Eden a Rebbétől hallottakat.

A Rebbe észrevette, hogy arab fiatalok lángoló fanatizmusával szemben a zsidó fiatalokban nagyon másféle folyamatok játszódnak le. „Fájdalom, sajnos a mi zsidó fiatalokunkkal nem ez a helyzet, éppen ellenkező irányba tart. Harminc évvel ezelőtt Izraelben a 'pionírnak' értéke volt. Senkit sem kellett meggyőzni, hogy pionír legyen – maguktól jelentkeztek: 'Adjatok nekünk egy darab földet a telepések közt, a Negevben' – mondták, hogy ott tegyenek tanúságot önfeláldozásukról. Ma meg azt mondják: 'Eleget túrtünk! Nagy nyomás alatt élünk 32 éve. Megérdemeljük a békés életet, az örömet.'”

VISSZA A GYÖKEREKHEZ

A Rebbe magyarázata szerint ez a hozzáállás a gyökerektől való eltávolodáshoz és közönyösséghez vezet. „A legfontosabb” – magyarázta Edennek a Rebbe „a fiatalok világnézetére hatni, arra, ahogy a Szentföldhöz viszonyulnak. Hogy tudják, ők harminc zsidó nemzedék közvetlen leszármazottai; hogy harmincöt-negyven nemzedékkel ezelőtt a zsidó nép visszalépett a Szentföldre, amelyet örök szövetségképpen kapott meg. Nem lopással szerezte, nem történt itt igazságtalanság. Az arabok ezer évvel később érkeztek, azután továbbálltak, nem érdekelte őket a föld...”

A Rebbe szerint hiába egyszerűek ezek a magyarázatok, a fiataloknak nincsen türelmük elvont fejtegetésekhez. „Kézzel fogható dolog kell nekik, amiben tevékenyen részt vehetnek. Ha azt mondják nekik, hogy ez a vers a Tórában: 'Halljad, ó, Izrael, az Örökkévaló, a te Istened egyetlen' – nem valami távoli 'Izraelnek'-nek szól, aki a Szinájnál állt 3000 évvel ezelőtt, hanem most szól, ennek az Ávrámnak, Mósénak és Slomónnak, aki Tel-Avivban él ebben és ebben az utcában, s az Örökkévaló egyenesen neki mondja: 'Halljad, ó, Izrael!', akkor könnyebben terem kapcsolatot saját vallási gyökereivel.”

Ez az elképzelés állt a sok ezer gyereket megmozgató ifjúsági gyűlések, a gyerekprogramok, nyári táborok eszméje mögött: visszavezetni az új zsidó generációt a gyökereihez. A külső fenyegetéssel szemben az összefogást erősíteni, felrázni az apátiába süllyedt fiatalokat

Ma, amikor Izrael-szerte újra meg újra zsidókra támadnak arab terroristák, a zsidó fiatalok összefogással válaszolnak. A legújabb generáció öntudatos, büszke zsidósággá vált, ahogy azt a lubavicsi Rebbe 30 évvel ezelőtt kijelölte számunkra.

UNOKATESTVÉREK HÁBORÚBAN: az iszlám és a zsidóság

A judaizmus és az ábrahámi tradíciókra szintén visszanyúló iszlám kapcsolata a polgári időszámítás 7. századáig, az iszlám keletkezéséig, és az arab félszigetről kiinduló világméretű térhódításáig nyúlik vissza. HARASZTI GYÖRGY ÍRÁSA

HASONLÓSÁGOK ÉS KÜLÖNBÖZŐSÉGEK

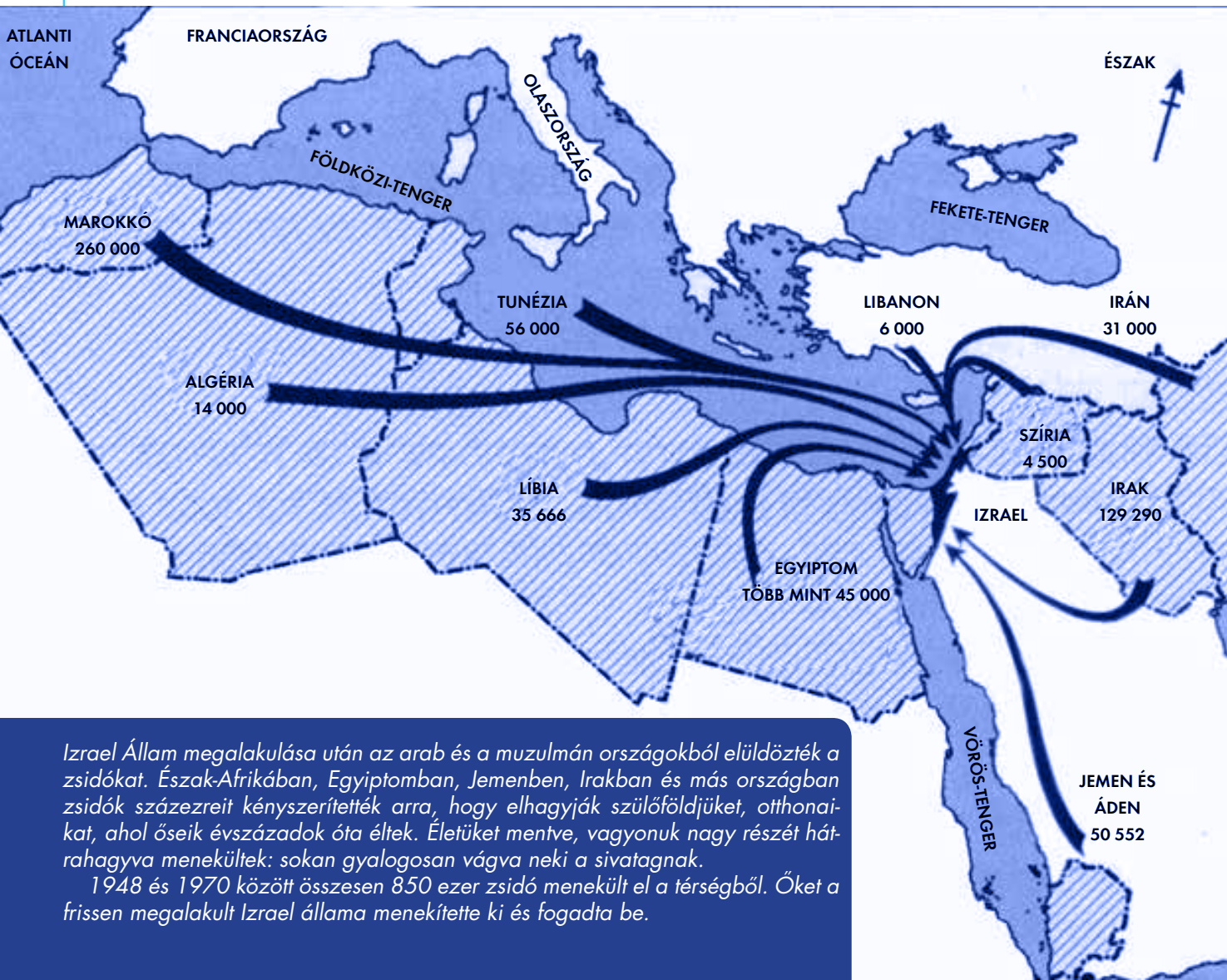
A zsidóság és az iszlám közti feszültségről nap, mint nap hallunk és látunk híreket. Ám, ha a két vallás mélyebb rétegeibe tekintünk, kijelenthetjük, hogy a judaizmusból kialakult monoteista vallások közül az iszlám távolodott el legkevesbé a gyökerektől. Az iszlám a szemita Közel-Kelet vallási tradícióiban

gyökerezik, ellentétben a kereszténységgel, amely az antik görög és héber kultúrák kölcsönhatásából veszi eredetét.

A hittételek hasonlósága és a muszlim kultúrának az iszlám országokban élt/élő zsidó közösségekre immár 1400 év óta gyakorolt hatása következtében jelentős és folyamatos teológiai, filozófiai és életviteli kapcsolatrendszer alakult ki a

két vallás követői között. A muszlimok gyakran említik a zsidókat (és a keresztényeket) mint a könyv népét (*ahl al-kitáb*), amelynek tagjai az Ábrahám által kultikus tiszteletben részesített egyetlen Isten tanításait követik.

A könyv népének, még ha tagjai saját hitüket is követik, vallási türelem jár, ami nem illeti meg a bálványimádó, politeista népek gyer-

Izrael Állam megalakulása után az arab és a muzulmán országokból elűdözték a zsidókat. Észak-Afrikában, Egyiptomban, Jemenben, Irakban és más országban zsidók száz ezreit kényszerítették arra, hogy elhagyják szülőföldjüket, otthonaikat, ahol ők évszázadok óta éltek. Életüket mentve, vagyonuk nagy részét hátrahagyva menekültek: sokan gyalogosan vágva neki a sivatagnak.

1948 és 1970 között összesen 850 ezer zsidó menekült el a térségből. Őket a frissen megalakult Izrael állama menekítette ki és fogadta be.

mekeit. Néhány dolog a muszlimok számára is engedélyezett, így például a muszlim férfiak feleségül vehetik a könyv népeinek leányait, ehettek tetszés szerinti kóser ételt stb. (fordítva azonban ez nem igaz: a kóser és a zsidó házasság törvényei ennél szigorúbbak. Ugyanakkor vallásos zsidók elvben bemehetnek egy muszlim mecsetbe, a képtilalom jóvoltából).

ÚJ ERŐ AZ ARAB VILÁGBAN

A vallásalapító Mohamed (cca. 570-632) mekkai hittérítő, tevékenysége idején a zsidókat (és a keresztényeket) természetes szövetségeseinek tekintette. Medinában született – az ottani állandóan civakodó törzsek

Zsidók imádkoznak Ezékiel próféta sírjánál, 1932. Kefil, Irak

közi békés viszonyok megvalósítása érdekében kidolgozott – ún. medinai alkotmányában számos, a zsidóságra hasonlító vallási előírással találkozhatunk.

A medinai politeista arab törzsi társadalom egy része elfogadta a

Élijáhu hánávi zsinagóga, Alexandria, Egyiptom.

mekkai emigráns vallási tanításait, de a három zsidó vallású medinai törzs elutasította Mohamed próféta igényeit és hangoztatta, hogy a Koránban rögzített tanítása számos helyen ellenkezik a Tórával.

Ezek a zsidók vallási és politikai okokból Mohamed medinai ellenzékével szövetkeztek, az írástudatlan, „önjelölt” prófétával szemben. Mohamed, belső ellenzékével és a mekkaiakkal vívott győzelmes csatái után a Medinában és a Hajbar oázisban már évszázadok óta élő zsidó, 8-10000 fős közösségek tagjait erőszakkal beolvasztotta vagy száműzte a városból, majd rövidesen egész Észak-Arábiából.

Eredetileg a medinai alkotmányban a politikai lojalitásért cserébe a zsidókat a muszlimokkal egyenjogúaknak minősítették, akik a muszlimok között szabadon gyakorolhatják vallásukat és kultúrájukat. Miután azonban ellentétbe kerültek Mohameddel, az iszlám követői körében egy negatívabb kép alakult ki róluk, jóllehet a zsidók tényleges helyzete a következő évtizedekben a hódító arabok által elfoglalt és fokozatosan

iszlamizált országokban a korábbi bizánci vagy perzsa uralomhoz képest lényegesen javult.

ZSIDÓK A MUSZLIM TÁRSADALOMBAN

A „könyv népei” az új körülmények között bizonyos megszorításoknak alávetett, adófizetésre kötelezett, elismert státuszú alattvalókká, *dhimmik*-ké („védetség/védelem alatt állók”) váltak, akik bizonyos feltételek mellett gyakorolhatták vallásukat, intézhették belső ügyeiket, bár a muszlimokhoz képest másodrendű polgárok voltak. A *dhimmik*nek tilos volt fegyvert viselni, vagy tanúskodni a legtöbb muszlim bírósági ügyben.

A zsidók státuszát – elvileg egészen a 20. századig – a 7. századra datált, ún. „Omár-i szerződés” határozta meg. Az egész iszlám világban hatályos szerződés 12 pontban rögzíti a zsidók helyét a muszlim társadalomban. A szerződés szerint a zsidók nem építhetnek új zsinagógákat (nem is újíthatják fel azokat), és nem akadályozhatják meg hittestvéreik áttérését az iszlámra. Megtiltják számukra jogi és polgá-

Jemeni zsidók úton a sivatagon keresztül a Joint által Adenben létrehozott befogadó táborba

ri posztok betöltését, a lovaglást, a muszlimokénál magasabb házak építését, nyilvános processziók tartását. Nem folytathatnak térítő tevékenységet a muszlimok között, nem tanulhatnak arabul, nem olvashatják a Koránt, stb. Megkülönböztető ruházatot csupán egy (perzsa eredetű) szunnita előírás követelt meg a kora középkori Bagdadban.

RABBI SZÁR-SÁLOM SÁRÁBI, A RÁSÁS (1720-1777)

Jemeni származású rabbi és kabbalista. Fiatalon költözött a jemeni Sárábból Indián, Bagdadon és Damaszkuszon át az akkor ottomán uralom alatt álló Szentföldre. Amikor egy gaz-

dag muszlim asszony megpróbálta elcsábítani, fogadalmat tett megmenekülése esetére. Ezt teljesítve vándorolt Izrael földjére.

A Rásás elkötelezett híve és kiváló ismerője volt Jicchák Luria rabbi, az *Árizál* tanításainak. A jeruzsálemi Bét Él jesivában tanult, és szolgálokként dolgozott, amíg véletlenül fény derült a kabbalában való jártaságára. Ekkor egy kiváló kabbalistákból álló kör tagjai közé fogadta, majd később ő lett a jesiva vezetője. Misztikus kommentárokkal ellátott imakönyvét a mai napig forgatják kabbalista körökben. Könyvei között fellelhetők a kortárs rabbik kérdéseire adott részletes válaszok, valamint egy többkötetes, elsősorban a jemeni közösség szokásait összefoglaló mű, a *Minhágéj Rásás*. Ez utóbbit a mai napig használják a jemeni közösségekben az ünnepekkel, házassággal, illetve a szombati törvényekkel kapcsolatos háláchikus döntvények meghozatalában.

Jicchák Káduri rabbi mondta róla: „Hiába jegyezzük meg az *Árizál* összes tanítását és tanuljuk azokat a lehető legnagyobb mélységben a hozzájuk fűzött magyarázatokkal együtt, ha nem ismerjük a Rásás munkáit, akkor nem kezdjük el a kabbala tanulmányozását.”

VALLÁSHÁBORÚ ÉS EGYÜTTÉLÉS

A legkorábbi időktől eltekintve az iszlám uralom alatt álló területeken a muszlim-zsidó viszony többnyire békés volt, a korabeli keresztény világban játszott szerepükkel összehasonlítva kifejezetten kedvező. A két legkiemelkedőbb időszak – természetesen nem függetlenül az akkori iszlám államok sikereitől

mártírium, kiűzetés vagy erőszakos térítés, és többnyire szabadon választhatták meg foglalkozásukat, lakóhelyüket. (Kivétel ez alól a marokkói, fallal körülvett zsidónegyed [*mellah*] a 15. századtól a 19. század elejéig.) A legtöbb kiterés önkéntes alapon történt – eltekintve a muszlim belviszályokból eredő 1033-as fezi, az 1066-os granadai vérengzésektől, vagy az 1834-

AZ ARAB KRISTÁLYÉJSZAKA

Az újkori konfliktusok kezdetét jelzi az 1828. évi bagdadi vérfürdő (Irak) és az 1867-es barfurusi (Észak-Irán) zsidómészárlás. Zsidóellenes vérengzések voltak a következő években a marokkói Marakesben, Fezben és Tuniszban, a líbiai Tripolitániában és más helyeken. Dzerba szigetén felgyújtották a zsinagógát. 1891-ben a jeruzsálemi vezető muszlim körök kérték a konstantinápolyi hatóságokat, hogy akadályozzák meg az Oroszországból érkező zsidók bebocsátását.

– a mór hispániai „aranykor” (8-12. század) és a szefárd másodvirágzás a hatalma csúcsán álló Török Birodalomban (15-17. század).

A zsidókat ritkán fenyegette a

es cfáti zavargásoktól és fosztogatásoktól. A siita szafavida dinasztia alatt a 16-17. században a perzsi zsidókat is az iszlámra való áttérésre kényszerítették és 1859-ben a második legnépesebb perzsi városban, Masadban kényszerítették a zsidókat seregestül áttérésre, csak titokban gyakorolták vallásukat, amíg jó egy évszázaddal később nyíltan sikerült visszatérniük a zsidósághoz. A jemeni zsidók alkalmanként ugyancsak üldöztetést szenvedtek

A MODERNKORI GYŰLÖLET SZÜLETÉSE

A modernkori antiszemitizmus az arab világban a 19. században keletkezett. Leginkább a világot ezidőtájt domináló európai gondolkodásból ered, amelynek hordozói a nacionalista gondolkodású keresztény arabok voltak. Ez az új típusú zsidóellenesség idővel iszlamizálódott.

A 20. század elejétől a cionizmus a történelmi Izrael földjén egy új zsidó nemzeti otthon létrehozására törekedett, ami egyre növekvő feszültséget eredményezett az (ottani) arabok és zsidók között. Az elhúzódó konfliktus 1947-ben belháborúvá szélesedett, amely végül számos nem-zsidó palesztinai lakos

JOSZÉF CHÁJIM RABBI – A BEN IS CHÁJ (1832-1904)

A bagdadi rabbi – híres rabbicsalád sarja – korának egyik legnagyobb szellemi vezetője és tóratudósa volt. A Tóra iránti szeretete és szorgalma már gyerekkorában megmutatkozott. Egy híres történet szerint hétéves korában játék közben egy mély gödörbe esett. Csodás kimeneküléseért hálából onnantól kezdve minden idejét a Tóra tanulmányozásának szentelte. Amikor apjának napokig nem volt lehetősége válaszolni egy hozzá intézett vallásjogi kérdésre, a 14 éves Jozsef Chajim adott részletes és kielégítő felelet a kérdező rabbi számára.

18 évesen házasodott meg, és apja halála után, 25 évesen vette át a rabbiszéket. Hatásköre jóval túlmutatott Bagdadon: véleményét az egész keleti zsidó világban elfogadták, sőt, sok döntvényét az askenázi közösségekben is érvényesnek fogadják el a mai napig. Számos könyvet írt mind a zsidó jog, mind pedig az *ágádá* (nem joggal foglalkozó talmudi történetek) témakörében. Leghíresebb könyve a *Ben Is Cháj*, mely a hetiszakaszokat mutatja be, és gyakorlati háláchikus útmutatókat ad, illetve a szakaszokhoz kapcsolódó kabbalisztikus fejtegetéseket közöl. Könyvének – mely a vallásos szférárai otthonok nélkülözhetetlen darabja – népszerűségét mutatja, hogy Jozsef Chajim rabbi ezen a néven vált ismertté.

A Ben Is Cháj fontosnak tartotta az askenázi és *mizráchi* (keleti) közösségek közti különbségek áthidalását. Hirdette, hogy a tóratudósoknak kölcsönösen tisztelniük kell egymást. Amikor egyszer egy bagdadi férfi áldást kért a jeruzsálemi Jáákov Saul Elisár rabbitol az így felelt: „Miért jöttél hozzám? Ott van Bagdadban a bölcs Jozsef Chajim. Nincs még egy hozzá hasonló a világon.”

elűzéséhez vezetett. 1948. május 14-én létrejött az önálló izraeli állam. A függetlenség kikiáltása után a környező arab államok a palesztinai arabok jogainak védelmére hivatkozva háborúba kezdtek Izrael ellen, ami őszinte meglepetésükre zsidó győzelemmel végződött. E háborút követően számos további nagyszabású fegyveres összecsapásra került sor Izrael és arab szomszédai között.

Bár ezek a háborúk és fegyveres konfliktusok sokkal inkább nacionalista és politikai indíttatásúak mint vallási jellegűek voltak, az állandósuló és feloldhatatlannak tűnő arab-izraeli konfliktus világméretben is erősen meggyengítette a korábbi, nagyjából harmonikus muszlim-zsidó kapcsolatokat, felerősítve a fundamentalista iszlám zsidóellenességét. A háborúk egyik melléktermékeként az iszlám országokban korábban élt zsidók menekülésre kényszerültek.

Illusztrált lap purimi versekkel, 19. század, Kurdisztán

ZSIDÓ KÉPVISELŐ AZ IRÁNI PARLAMENTBEN

Napjainkban iszlám uralom alatt a legtöbb zsidó (körülbelül 30-35,000 fő) Iránban él, egy (felekezeti) képviselőjük az iráni parlament tagja. Az iráni zsidóknak nincs módjukban elhagyni az országot. Szám szerint a következő két legnagyobb közösség a volt szovjet Üzbegisztánban és Törökországban él. Közeljövő-

MAIMONIDÉSZ TÚLÉLÉSI STRATÉGIÁJA

Az Almohádok hispániai zsidóüldözése előtt a judaizmus egyik legnagyobb törvényhozójának és filozófusának, a cordobai születésű Mose ben Maimonnak (Muszá ibn Maimun, Maimonidész, RÁMBÁM, 1135-1204) családjával együtt az észak-afrikai Fezbe, majd onnan a Szentföldre kellett menekülnie.

Az észak-afrikai üldözött zsidók számára írta Maimonidész apja, a *dáján* Maimon ben Jozsef az *Igeret há-nehámát* (Vigasztaló levél) című művét, maga Maimonidész pedig a *Máámár kidus há-Sém* (Értekezés az isteni Név megszenteléséről) című írását, amely egyfajta „marranizmust” ajánl túlélési stratégiának az erőszakkal iszlamizált észak-afrikai zsidóknak.

béli sorsukra nyilván az arab-izraeli konfliktus alakulása és az «arab tavasz» egyelőre beláthatatlan fordulatai nyomják rá bélyegüket.

A fellángoló vallási fanatizmus következtében tömeges kényszerkonverzióra került sor a 12. században a fundamentalista Almohád dinasztia alatt Észak-Afrikában és Andalúziában, továbbá a «szomszédos» Timbukuban (Mali Birodalom) vagy a távoli Buharában (Üzbegisztán). A fanatikusan fundamentalista Juszuf ibn Tasfin almoravida uralkodó (1061-1106) és fia, Ali ibn Juszuf (1106-1143) halálbüntetés terhe mellett kiutasította azokat a marokkói zsidókat, akik nem voltak hajlandók áttérni az iszlámra.

MAGASFESZÜLTSG:

MUSZLIM-ZSIDÓ EGYÜTTÉLÉS EURÓPÁBAN

Az európai muszlim és zsidó közösségek viszonya sosem volt konfliktusmentes, ám a migránsügy alaposan felforgatta ezt a kérdést is. Sőt, még pontosabban kellene fogalmazni: nem is annyira az elmúlt években Európába özönlött menekültáradat felel a zsidókkal és Izraellel szembeni élesebb, kirekesztőbb hangnemtől, a számos antiszemita incidensért, hanem a már a kontinensen élő volt vendégmunkások és más muszlim betelepültek gyerekeinek azon része, akik nem asszimilálódtak és integrálhatatlannak bizonyultak mind családjilag, mind oktatásilag. Ők felelnek elsősorban azért, hogy az utóbbi években megmérgeződött a „békés egymás mellett élés”, muszlimok és zsidók egyre inkább bizalmatlanul méregetik egymást a szabadság, egyenlőség és felvilágosultság kontinensén.

IS ZÁSZLÓ A NÉMET SZÉLBEN

Az elmúlt évek legkirívóbb zsidóellenes atrocitásai Franciaországban, Németországban, Nagy-Britanniában és Svédországban fordultak elő, de ez nem jelenti azt, hogy az Európa különböző részein működő multikulturális modellekben ne lenne helye a békés elfogadásnak is. A gond éppen a multikulti alap gondolata: az, hogy az egyes kulturális, vallási etnikai közösségek lényegében integrációs kényszer nélkül boldogulhatnak saját nyelvükön, saját „párhuzamos” infrastruktúráikban. A bevándorlók gyermekei az állami iskolákból sokszor kimaradnak, így a képzés az óhazából származó, antiszemita előítéleteket is hordozó vallási-világi tanítókra, helyenként szélsőséges mecsetekre vagy kulturális intézményekre marad. A tantervből természetesen hiányzik a holokauszt oktatása éppúgy, mint a toleranciára nevelés. Ahmad Mansour Németországban élő izraeli-arab úgy fogalmazott: „az iszlám oktatásból a gyűlölet ideológiája lett.”

A második és harmadik generációs arab és török bevándorlók többsége alapvetően békés és apolitikus, ám a német rendőrség adatai szerint – és közvélemény-kutatók ezt megerősítik – a legdurvább zsidóellenes kirohanások hozzájuk köthetők és ezek általában elválaszthatatlanok Izrael valamelyik külpolitikai akciójától, amikor is főként a közösségi oldalakon szervezkedni, protestálni kezdenek. Az ilyen jellegű akciók eddigi csúcspontja Izrael 2014-es gázai hadjáratának idején volt, amit rögtön ki is használtak a németországi szalafita és más szélsőséges csoportok. Így történhetett meg, hogy hosszú évek óta először kiabálták német tüntetésen, hogy „zsidókat a gázba!”, a Hamászt éltették, miközben a szél némely tüntetésen az IS fekete zászlaját is lengette.

A NEONÁCIK CSAK A PROPAGANDÁRA HAJTANAK

A Zentrum für Antisemitismusforschung (Antisemitizmust Kutató Központ – a szerk.) adatai szerint az antiszemita és Izrael-ellenes előítéletek inkább a bevándorló háttérű személyek fejében léteznek, ők követik el a legtöbb zsidóellenes atrocitást, míg a neonácik és más szélsőjobboldaliak az antiszemita „propagandatettekben” járnak az élen. A muszlim fia-

ANTISZEMITA INCIDENSEK FRANCIAORSZÁGBAN (2015)

- 808 rögzített antiszemita eset történt az országban, de sokan nem jelentik az őket ért támadást, így a valós számok ennél jóval magasabbak.
- A támadások kiugró száma most először független a közel-keleti háborús helyzettől. Az antiszemita cselekmények szaporodása hazai gyökerű Franciaországban.
- 2015-ben átlagosan kétnaponta történt antiszemita támadás az országban.
- A zsidók, akik a francia lakosságának kevesebb, mint 1%-át teszik ki, a rasszista támadások 40%-ának voltak a célpontjai.
- A francia zsidók nem érzik magukat biztonságban, és folyamatosan nő a kivándorlók száma.

talokat azonban nem a szélsőjobboldal, hanem a radikális baloldal találja meg, összefogásuknak „köszönhetően” lassan elmosódnak a klasszikus balos anticionizmus és a zsidó állam létét is megkérdőjelező iszlám Izrael-ellenesség határai. A mérsékelt szociáldemokraták pedig potenciális, „alulprivilegizált” szavazókként tekintenek a muszlimokra, és engedményeket tesznek nekik.

Sok baloldali, humanista érzelmű zsidó még azt sem akarja, hogy az elene történt támadást a rasszista szélsőjobb vagy a Pegida mozgalom (Patrióta Európaiak a Nyugat Iszlamizációja Ellen – *a szerk.*) kihasználja, erre kért mindenkit a 26 éves, 12 éve Németországban élő Shahak Shapira izraeli állampolgár is, akit a berlini metróban támadtak meg arab vagy török fiatalok tavaly év elején, miközben a zsidóságot szidták. Sok zsidó áldozat épp ezért le is mond a rendőrségi feljelentésről. Vagy csak egyszerűen alijázik: a svédországi Malmöből vagy Franciaországból ezrével költöztek el a zsidó családok az antiszemita gyűlöletcselekmények, terrortámadások megszorodása miatt (párizsi merényletek, temetőgyalázások, kipát viselő férfiak megtámadása stb.).

ISZLÁM ÉS BOJKOTT: EURÓPÁBAN NŐ AZ ANTISZEMITIZMUS

Az elmúlt egy-két év migránshulláma és az azt követő intenzív társadalmi vita ilyen körülmények között érte Európát. Az emlékezetes kölni szilveszter csak a jéghegy csúcsa volt, már előtte is számos agresszív támadás ért európaiakat a bevándorlók által, ami nem teszi megnyugtatóbbá az ott élő zsidó közösségek helyzetét sem. A francia Ipsos friss felmérése szerint a franciaországi zsidók egyre elterjedtebb társadalmi antiszemitizmus körülményei között élnek, és bár ez természetesen nem kizárólag a muszlim szélsőségeseknek „köszönhető”, azért az Ipsos azt is kimutatta, hogy köreikben lényegesen nagyobb a zsidóellenesség (ezt mutatta ki egy évvel korábban a Fondapol intézet felmérése is). A francia zsidók 91 (!) százaléka ma már meg van győződve arról: erősen nőtt az antiszemitizmus az arab lakosság körében.

IZRAEL A BŰNBAK

A zsidógyűlölet Izrael kül- és belpolitikáját használja ürügyül, szinte nincs olyan lépése a zsidó államnak, amit ne lehetne ellene

fordítani (egyoldalú kivonulás, kemény katonai fellépés, telepépítés befagyasztása/fejlesztése, védőfal ill. kerítés felhúzása stb.), és ez közös nevezőt jelent a legkülönbözőbb baloldali és iszlamista csoportok között. Új dinamikát adott a történéseknek a BDS (Bojkott, Elidegenítés és Szankciók – *a szerk.*) bojkottmozgalom, amely az akadémiai szférába, értelmiségi fiatalok közé is bevitte az Izrael- és zsidóellenességet, lásd pl. az oxfordi egyetem munkaspárti csoportját, amely megszavazta a BDS-t.

Európa sokszor túlságosan is megértően, erőltetett toleranciával kezeli az arabok, törökök Izrael- és „cionizmus”-ellenes kilengéseit, hiszen a menekültügy miatt érzékenyebb kérdés lett az integráció, senki nem akarja elidegeníteni a már letelepedett muszlim polgárait. És miközben hangzatos szavakkal ítélik el a szélsőségesek akcióit és állnak ki „zsidó polgártársaink” mellett, azért egyre több lépést tesznek az iszlám megbékéltetése felé (sáriatörvények hallgatólágos engedélyezése, „no go” zónák agyonhallgatása, iszlám vallásoktatás és imaszobák engedélyezése állami iskolákban, újabb és újabb mecsetek építése stb.).

Messze van még tehát az Oriana Fallaci által vizionált „Eurábia”, de ha az európai zsidó közösségeket kérdeznénk, már nem látnánk anynyira távolinak ezt a disztópiát.

Emlékezés a Hyper Cacher elleni támadásra

A FENYEGETETTSÉG UNIVERZÁLIS

A brit antiszemitizmus elleni küzdelem élharcosa: exkluzív interjú MIKE WHINE-nal

NÉVJEGY

MIKE WHINE

- Kormányzati és Nemzetközi Ügyek igazgatója, CST
- Részt vesz az ODIHR (az OSCE Demokrácia és Emberi jogok részlege) antiszemitizmus szakértői csoportjának munkájában.
- Képzéseket és műhelymunkákat vezet többek közt Budapesten az Európai Rendőri Oktatási Központban, illetve az EU Alapvető Jogok Ügynökségénél, a brit Nemzeti Rendőr Akadémián

A londoni székhelyű CST (Community Security Trust – Közösség Biztonság Bizalom) szervezet egy non-profit kezdeményezés Nagy-Britanniában, mely az antiszemita fenyegetések ellen védi a zsidó közösséget. SZALAI KÁLMÁN ÍRÁSA

A CST jószolgálati státuszát 1994-ben nyerte el, amivel egy időben a rendőrség és a kormány a „jó gyakorlatok” egyéni modelljének ismerte el tevékenységüket. A szervezet 2015-ig 500, a társadalom minden rétegéből érkező önkéntest képzett ki védelmi tevékenységre az Egyesült Királyságban.

A CST-nek van saját FB és Twitter oldala. Érik-e itt antiszemita kommentek magát a szervezetet is?

Igen, természetesen. Általában nem veszünk ezekről tudomást, hacsak nincs bűnügyi vonatkozása. Ha igen, akkor jelentjük a rendőrségnek, ugyanúgy, ahogy a hozzánk forduló áldozatoknak is tanácsoljuk.

Az évente kiadott, „Antiszemita jelentésük” szerint az antiszemita incidensek száma 2014-ben kiugró volt Nagy-Britanniában, 2015-ben pedig kissé visszaesett. Mi ennek az oka?

Izrael és a szomszédai közti feszültség mindig kiváltó oka az antiszemita események kirobbanásának. Ez általános jelenség. 2014-ben, Izrael ideiglenes gázai behatolása után, amellyel véget vetett a Hamász terrorizmusnak, növekedett az incidensek száma

Ennyire függnék ezek a támadások Izrael helyzetétől? Logikusabbnak tűnne, hogy inkább belső események, például a nagyünnepek táján erősödnek fel.

A zsidó nagyünnepek környékén is megfigyelhető ez, amikor több zsidó van az utcákon, jönnek-mennek a zsinagógába, ezzel jól látható célpontként szolgálnak. Az ilyen típusú incidensek többnyire nem erőszakos támadások, inkább csak antiszemita beszólások vagy agresszív bekiabálások formáját öltik.

A rendszerváltozás előtt mi azt gondoltuk, ez kelet-európai sajátosság, hogy az antiszemitizmus Izrael-ellenességnek álcázva jelenik meg.

Az anticionizmus valóban a hagyományos antiszemitizmus álcája. Közel 40 éve, a hatnapos háború végétől tapasztalunk Izraelt és a cionizmust szapuló propagandakampányt. Ugyanazokkal az elméletekkel és sztereotípiákkal dolgozik, és megpróbálja magát emberjogi kampányként feltüntetni. Azonosságokat keres a cionizmus és az apartheid között, azt bizonygatja, a cionizmus ugyanolyan, mint a náciizmus, de állításai tévesek és nélkülöznek minden valós alapot. Sajnos hatása a propaganda ereje és az emberek tudatlansága miatt óriási lehet.

A monitoring tevékenység elegendő arra, hogy felhívják a figyelmet erre a propagandára? Tudnak ezzel hatni a döntéshozókra?

A brit rendőrségnek beletelt néhány évébe, hogy felismerje az olyan „feszültség indikátorok” létezését, mint például Izrael katonai akciói a helyi terrorizmus ellen. De mostanra már jól reagálnak. Sok éven át a CST adott otthont a nemzeti rendőri szemináriumnak, ahol a mi vezető beosztású alkalmazottainkkal megbeszélhették a fenyegetések értékelését, az irányító és ellenőrző intézkedések bevezetésének szükségességét. Ennek eredményeként a zsinagógák közelében rendőrök járőröznek CST önkéntesekkel együtt.

A rendőrség felismerte, hogy a CST tevékenysége az utcákon és a megfigyelő rendszerek a zsidó területeken, az üzletekben és környékükön segítik a bűnözés egyéb formái elleni küzdelmet is.

Ezek szerint alkalmazzák a modern technika eszközeit, mint például a Londont behálózó megfigyelő kamerák láncát a munkájuk során?

A CST minden zsidó iskolát és zsinagógát felszerelt CCTV kamerákkal, ám önmagában ez nem elegendő. A megfigyelésnek párosulnia kell az épületeink ellenőrzésének és személyi védelmének a szabályozásával. A kormány elkezdte a zsidó iskolák őrzésének finanszírozására (gyermekünk közel 30 százaléka jár zsidó iskolába) és a CST is létrehozott egy finanszírozási rendszert az iskolák és zsinagógák ablakainak törhetetlen filmbevonattal való laminálására. Ez véd a bombarobbanások során szétszóródó üvegcserépek ellen, melyek a terrorista merényletek során a halálos esetek és sérülések legfőbb okai. A CST

ezekon kívül tanácsokat ad a zsidó közösség szervezeteinek kiber-biztonság vonatkozásában is, hogy megakadályozhassák a weboldalak és számítógépes rendszerek elleni támadásokat.

A komoly védelmi rendszer ellenére történnek súlyos támadások. Hogyan reagálnak az emberek? Nem kezdik el kerülni a zsidó eseményeket és a közösségi tereket?

Az Egyesült Királyságban ez nem fordul elő. Nálunk a CST, a rendőrség és a kormány azon dolgozik, hogy lehetővé tegye a zsidó élet zavartalanságát. Így a fontosabb nagyvárosok zsidó kerületeiben normális látvány, ha vidám ünneplések zajlanak például Purim vagy Szimchat Tóra idején. Az is megszokott, hogy ezeknek a városrészeknek a közlekedési eszközein a férfiak kipát hordanak, és ezt félelem nélkül teszik.

Sokan, sokféle irányból jelentenek veszélyt a zsidókra. Van közös nevező a különböző motivációjú (neonáci, pa-

ANTISZEMITA INCIDENSEK NAGY-BRITANNIÁBAN (2015)

- 924 rögzített antiszemita esetet, ez a valaha mért 3. legmagasabb esetszám, azonban 22 százalékos mérséklődést mutat a 2014-ben mért adathoz képest.
- Az incidensek legáltalánosabb típusa a zsidóknak látszó emberek utcai verbális zaklatása volt, bár történt négy kiugróan erőszakos bántalmazás is. 159 esetet rögzítettek a közösségi médiumok felületein.
- A 924 antiszemita incidensen felül további 686 esetet jelentettek a CST-nek, ám ezek tekintetében nem lehetett bizonyítani az antiszemita célpontot, tartalmat vagy motivációt, így ezek a jelentésbe nem kerültek bele.

lesztinbarát, iszlám fundamentalista, nacionalista) antiszemita csoportok között?

Általában ezek a szélsőséges ideológiák nem fedik egymást. Ami közös bennük, az a zsidógyűlölet. Ezért találnak időnként ideiglenes szövetségekre egymásban. Ezek a szövetségek ugyanakkor nem újképletűek, így volt például a náci Németország és Haj Amin al Husseini, jeruzsálemi mufti esetében vagy az iraki nacionalisták közti összefogásnál is. Mindez jelentős zsidóellenes propaganda-hadjáratot eredményezett az arabok között a háború ideje alatt, amelyet a folyamatos zsidóellenes és Izrael-ellenes oktatás is megtámogatott ezekben az országokban. Az iszlamista ideológiák szították az antiszemitizmust és komolyan hittek egy zsidó összeesküvésben, amely a világot az ellenőrzése alá akarja vonni. A Szovjetunió pedig a hagyományos antiszemita rágalomokra hivatkozva kezdeményezte 1975-ben a „cionizmus rasszizmus” kampányt.

Mindezek a vádak és hazugságok mindmáig örvénylenek a különböző politikai szélsőségek körül, és átlépik a közöttük lévő ideológiai határokat. Ugyanazok a hamis vádak merülnek fel Izrael ellen a nácik, a szélsőbalosok és

az iszlamisták részéről, és az is közös bennük, hogy a horogkeresztet és a Dávid-csillagot azonosként tüntetik fel a bannereken és a karikatúrákon. A palesztin iszlamisták és a szélsőséges arab propagandisták azzal vádolják az izraelieket, hogy kutakat mérgeznek és gyermekek vérért használják fel a macesz készítéséhez, felidézve ezzel a középkori zsidógyűlölet vádjait.

Miközben Európát is elérték a szélsőséges muszlim gyökerű terrortámadások, az EU döntéshozói továbbra is elítélik Izraelt a védekezés illetve a válaszcsepások miatt.

Izraelnek joga és kötelessége megvédenie magát a terrorizmustól, és ezt szinte mindig a nemzetközi normáknak, illetve a háború törvényeinek megfelelően teszi. Európa most kezdi felismerni, hogy szembe kell nézni a terroristák által indított háborúval, úgy, ahogyan Izrael is teszi, ha sikerrel akarja megvédeni polgárait. Természetesen az ellenintézkedéseknek meg kell felelniük az emberi jogi szempontoknak is, és figyelembe véve semleges katonai megfigyelők állításait, az izraeli akciók példát mutatnak ebben a tekintetben.

Mit gondol, várhatók további terrortámadások, illetve Magyarországon is fel kell-e készülni a brüsszeli, párizsi merényletekhez hasonló terror elleni védekezésre?

Az irány, ahonnan a fenyegetés Európa egyes országaiba érkezik, különböző lehet: Közép-és Kelet-Európában például jelentős a szélsőséges szélsőjobboldal és a kis muszlim közösségek szerepe, bár a szélsőjobboldali jelenlét itt kicsit más fenyegetéssel állít szembe, mint Nyugat-Európában.

A zsidóellenes terrorizmus fenyegetése nem csökken; éppen ellenkezőleg. A veszély már nem csak az ISIS oldaláról jön, de az Al-Kaida és Irán felől is, mely a Hezbollahot és az Iszlám Dzsihadot pénzeli, valamint természetesen a neonácik felől is.

A zsidó közösségek sehol a világon nem maradhatnak közönyösek. Mindenkinek meg kell tennie a megfelelő intézkedéseket, és igyekezni szorosan együttműködni a helyi kormányokkal és rendészeti szervekkel.

KÓSERSÁGI KISOKOS – PESZÁCHRA

Peszách a szabadulás és a kovásztalan kenyér ünnepe – és egyben a takarításé is, amit minden olyan helyen el kell végezni, ahol feltételezhető, hogy chomecot találunk. A legnagyobb kihívást a konyha jelenti, a legkritikusabb területeket vesszük górcső alá. FUCHS JEHOŠUA RABBI ÍRÁSA

MIT JELENT A KÓSEROLÁS?

A kóserság kifejezés az alap értelmezési szinten annyit jelent: használatra alkalmas. A kóser tfillin alkalmas arra, hogy vele a micvát gyakoroljuk. A kóser étel azt jelenti, hogy a zsidók számára fogyasztásra alkalmas.

Az edények és konyhai eszközök kóserolása azt jelenti, hogy alkalmassá tesszük arra a célra, amire szánták. Ha peszáchra kóserolunk, akkor azzal az eszközt alkalmassá tesszük a peszách használatra.

Az edények bizonyos körülmények között magukba szívják az étel ízét. Így ha korábban nem kóser, vagy nem peszách ételt főztek benne, át kell menniük egy olyan eljárás, ami eltávolít minden maradék részecskét és

ízt, ami az eszköz anyagán maradhatott vagy beleivódhatott. Ezért a különböző eszközök kóserolásához különböző módszereket alkalmazunk, az anyagától és a korábbi használatától függően. Vannak olyan esetek is, amikor nem lehet kóserolni, vagy nem ajánlott, mivel az eszköz jó eséllyel tönkremenne a kóserolás folyamán.

Minden egyedi esetben ajánlott egy szakértő rabbi tanácsát vagy segítségét kérni a kóseroláshoz, különösen akkor, ha először készítjük fel háztartásunkat egy kóser Peszáchra.

SÜTŐK ÉS TŰZHELYEK

A modern sütők, elsősorban az otthoni használatra készült elektromosak, nem bírják el a kóseroláshoz szükséges nyílt lángot, vagy az extrém magas hőmérsékletet. Ilyen esetekben peszáchi használatra egy kis elektromos sütő használatát szoktam javasolni a családoknak. Ennek a sütőnek a tetején két főzőlap is található. Ez az eszköz nagyon kényelmes és nem kell évről évre kóserolni, ha csak Peszáchra használják. Az évközben használt sütőt egy alapos tisztítás után ilyenkor le kell zárni ragasztószalaggal, hogy véletlenül se használja valaki az ünnep idején.

A kerámia vagy üveglapos tűzhelyek esetén, amiket nem lehet kóserolni, jó megoldás lehet a különböző méretekben kapható hordozható villanyfőző használata, főleg, ha sütőre nincs szükségünk. Egy másik jó lehetőség speciális melegítőlap vásárlása Peszáchra, amin melegen lehet tartani az ünnepnapokon és Sábátkor az ételt. Ilyen melegítőlap (héberül *plata*, vagy *blech*) a Kóser Piac szupermarketben is beszerezhető.

MUNKAFELÜLETEK

A modern kor konyháiban használt számos felület nem kóserolható. Ezeket – letisztítás után – először egy erős védőanyaggal kell lefedni. A legegyszerűbb megoldás, ha lemérjük a pultokat és egy barkácsáruházban megfelelő méretű lapot vágatunk valamilyen olcsó, konyhai pultnak való anyagból, amit aztán évről évre újra felhasználhatunk. Vannak, akik linóleumból vagy viaszosvászonból készítenek újra felhasználható fedőfelületet. Az alufóliát nem ajánlom erre a célra, mert könnyen elszakad.

A kóserolható munkapultok (gránit, márvány, rozsdamentes acél

A KÓSEROLÁS LÉPÉSEI

- 1 Mindent, amit kóserolni akarunk, először alaposan meg kell tisztítani. (Ha a felület sérült, akkor forduljunk egy a kérdésben jártas rabbihoz, aki eldönti, lehet-e az adott tárgyat kóserolni.)
- 2 Tisztítás után legalább 24 órán keresztül nem használhatjuk semmilyen meleg dologhoz
- 3 Ezután egy peszáchra kóser edénybe helyezük az eszközt, amiben forrásban levő víz van. Pár percig a lobogó vízben tartjuk (ha a hőkülönbségtől leállt a forrás, újratorraljuk)
- 4 Hideg vízbe merítjük.

és sima fa) esetében kicsit nehezebb az eljárás, hiszen azokat nem lehet beletenni egy lábos forró vízbe. Így vizet forralunk (pl. vízforralóban) és a lobogó vizet az előzőleg megtisztított, 24 órán át nem használt pultra öntjük. Mivel a víz hőmérséklete azonnal csökkenni kezd, ahogy levesszük és kiöntjük, egy forró követ is átgorgetünk a felületen, vagy használhatunk vasalót. Azonban tartuk szem előtt: a biztonság a legelső! Ellenőrizzük, hogy a vasaló legyen kihúzva, ne öntsük a kezünkre a forró vizet, stb. Van, aki könnyebbnek találja, ha ketten végzik a műveletet.

SZÜKSÉG ESETÉN FORDULJON BIZALOMMAL
KÖZÖSSÉGÜNK RABBIJAIHOZ, AKIK ÖRÖMMEL
SEGÍTENEK KONYHÁJA KÓSEROLÁSÁBAN:
AKÁR PESZÁCH ÜNNEPÉRE,
AKÁR MINDENNAPI HASZNÁLATRA!

ZSIDÓ TEMETÉST KAPHATNAK A MÁRTÍROK

„Szomorú hírek keringenek a Katona József utca 21. számú svéd ház elhurcolt lakóiról is. Sorsuk eszerint rettenetesen tragikusra fordult: a nyilasok sorra agyonlőtték a Duna-parton a férfiakat, a nőket meztelenre vetkőztetve sétáltattak éjjel óraszámra a fagyban, aztán őket is belelőtték...”

DÉSI JÁNOS ÍRÁSA

Így ír a magyarországi holokauszt első krónikása, *Lévai Jenő* nemzetközi gettóbéli szomszédainak sorsáról rövidesen megjelenő naplójában. (Lévai Jenő: *Deportáció, télach, schutzpass, Múlt és Jövő* Kiadó). S ez a történet messze nem egyedi.

1944-1945 fordulóján sokezer zsidót öltek bele a magyar nyilasok a Dunába. (Sőt, nemcsak zsidókat, tudjuk például, hogy az őket védelmezni próbáló Salkaházi Sára nővért, amikor a rendje által bújtatott embereket próbálta menteni, 1944. december 27-én védenccel együtt lőtték bele a Dunába.)

A nyilas hatalomátvétel után rendszeresek voltak az úgynevezett razziák. Bujkáló, az életüket menteni próbáló embereket fogdostak össze és hajtottak a Duna-partra, nem egyszer magyar csendőrök kíséretében, hogy aztán megöljék őket.

Magyarország jó részét ekkorra már elfoglalták a szovjet csapatok. Budapest körül lassan bezárult az ostromgyűrű. A kormány, a hivatalok és a hatóságok nagyrészt elmenekültek. Nyilvánvaló volt, hogy napokra, esetleg már csak hetekre van a felszabadulás.

A nyilasok felől nézve persze a teljes katonai vereség, a bukás, és ezzel együtt a számonkérés. S miközben a szövetségesek Budapestet bombázták, a várost teljes pusztulásba döntő magyar szélsőjobb utolsó erőfeszítésével nem menekült vagy megadta magát vagy a veszteségeket próbálta kisebbiteni, esetleg a bőrét menteni, hanem esztelenül, kegyetlenül gyilkolt.

A Duna parti sortüzeknek rengeteg nő, kisgyerek, idős esett áldozatul – hiszen a katonakorú férfiak egy jelentős részét munkaszolgálatban pusztították.

Ekkorra már a vidéken élő magyar zsidóságot, több mint 430 ezer embert, köztük 100 ezer gyereket, meggyilkoltak Auschwitzban.

A budapesti zsidókat már nem tudták a halálgárba szállítani. Az itt maradottak legnagyobb részét két gettóba zsúfolták. Az egyiket a pesti hetedik kerületben állították fel, a másikat, az úgynevezett nemzetközi gettót, pedig a mai Újlipótvárosban a Szent István park, Pozsonyi út környéki házakban, közel a Dunához. Ezt azért hívták nemzetközi gettónak, mert több külföldi követség, így a svéd, a portugál, a spanyol, a vatikáni stb. személyzete próbálta menteni az embereket, különféle védleveleket kiadva a zsidóknak, akiknek aztán ebbe a nemzetközi gettóba kellett költözniük.

A védelem ellenére nemcsak borzalmas körülmények között, éhezve, fázva kellett ezeknek az embereknek rettegniük minden nap, minden órában az életükért, nemcsak a bombázások, a fenyegető éhhalál miatt. Hanem például a magyar

nyilasok miatt is, akik előszeretettel rabolták ki és ölték a Dunába az itt meghúzódókat.

Egy idő után már a golyót is sajnálták az emberektől, volt, hogy párosával összekötötték őket és csak az egyik emberbe lőttek, aztán a folyóba zuhanva vele fulladt a vízbe a másik is.

Tudjuk, hogy sok-sokezer ember került a jeges, zajló Duna hullámsírijába.

Hogy még egyszer Lévai Jenő naplóját idézzem:

„A Duna-parton több száz meztelen hulla van papírral letakarva. Jobbára zsidók a gettóból, s olyanok, akiket télachon – szökés közben – elfogtak. Várják az időt, amikor a Duna felenged, oda dobják őket >>örök nyugalomra<<. Ott feküsznek a parton, a Korzón, ahol egykoron, a >>boldog béke<< idején talán annyi szép órát töltöttek el. Most már mindegy nekik...”

A neves *Richter Gedeont*, a magyar gyógyszeripar egyik legjelentősebb tagját éppen úgy megölték, mint a kislít a Szent István parki házból az anyukájával együtt. Suhancok, puskával a kézben.

Ezrek és ezrek hullottak a folyóba, akiknek még a végtisztességet sem lehetett megadni. Gyerekek, nők, férfiak – akiknek valaha nevük volt, családjuk, barátaik, életük – s még az emléküket is elmosta a víz. Még egy sír sincs, ahol rokonaik, szüleik vagy gyermekeik emlékezhethetnének rájuk, ahol Magyarország népe leróhatná a kegyeletét és azt mondhatná: soha többé.

Eltelt lassan hetven év. Az emlékezők egyre fogynak.

Aztán egy szép, június végi fényes napon, 2011-ben a Margit híd Sajtóiroda vezetője, *Fényi Tibor* barátom éppen a bűvárok munkáját ment megnézni, akik a Margit híd felújításakor a meder megtisztításán dolgoztak. Feltűnt Tibornak, hogy valami szokatlant történik. Az ipari bűvárok elmondták, hogy emberi csontokat találtak, s egyikük még azt is hoz-

zá tette, hogy a körülményekből, a helyszínből, de az egyik másik csonton gyanítható lövésnyomból arra következtet, hogy esetleg 44-45 fordulóján a Dunába lőtt zsidók földi maradványait találták meg.

A bűvárok becsületesen összeszedték a leszakadt hídlemezek alatt beágyazódott maradványokat. Fényi Tibor, történész, aki a hetedik kerületi Róth Miksa emlékházat vezeti egyébként, volt az, aki aztán a következő öt évben minden követ megmozgatott azért, hogy az egykor meggyilkoltak földi maradványait zsidó szertartás keretében temessék el. A körülményeket mérlegelve biztos volt benne, kik az áldozatok.

A helyszínre érkező rendőrorvos első pillantásra csak annyit tudott mondani, hogy évtizedekkel ezelőtt elhalálozott emberekről lehet szó. A ruha- és főleg cipőmaradványokról megállapították, azok a negyvenes évekből származhatnak.

Am sokáig semmi sem történt.

Az ekkori helyzetet legjobban a korábbi amerikai nagykövet, *Eleni Tsakopoulos Kounalakis* jellemezte, 2011-ben, amikor az első hírek megjelentek:

„Amikor erről a tragikus leletről olvastam, a közönség szörnyülködésére és sajnálkozására számítottam, de legalábbis kíváncsiságára, ám a hírnek szinte semmi visszhangja nem volt. A rendőrség később sem adott tájékoztatást, emlékszerződés sem volt. Amikor később zsidó csoportokkal beszéltem, azt állították, nem kaptak információt arról, mi történt a csontvázakkal, miután a rendőrség végzett a vizsgálatokkal és nem kaptak lehetőséget sem, hogy eltemessék azokat.

Rájöttem, hogy Magyarországon a problémát nem egyszerűen az antiszemita, neofasiszta hangok és tettek erősödése jelenti. A magyar társadalom egésze aránytalan passzivitással, apátiával reagált a radikális hangokra. A híd alatti csontvázak esetében úgy tetszett, a legtöbb ember inkább azt kívánta volna, hogy azok, az emlékekkel együtt, maradjanak ott a Duna hideg vizében.”

Közben az igazságügyi szakértő megállapította: „A csontmaradványok között női és félnemű személyektől származókat is találtunk ill. gyermekcsontok is fellelhetőek voltak. Az egyik koponyán olyan anyagiánnyal járó sérülést találtunk, mely típusosan lövés bemeneti nyílására jellegzetes, a sérülés elhelyezkedése alapján idegenkezűség gyanúja felmerült.”

A rendőrségen kihallgatott egyik bűvár azt is elmondta, hogy találtak olyan lábszárcsontot, amelyik még benne volt a cipőben, koponyát, amelyben látható volt még az összezugszorodott agy.

Egy újabb – molekuláris genetikai – vizsgálat azt is kimutatta „a csontmaradványok olyan személyektől származhatnak, akik *„lehetek egy kisebb közösség tagjai.”*

Ennek ellenére, valóban, mint ahogy a nagykövet írta, sokáig mintha mindenkinek egyszerűbb lett volna, ha elfeledkezik a történetről.

Fényi Tibor és pár barátja nem adta föl, újra és újra próbálkozott.

2015 nyarán derült ki, hogy az igazságügyi szakértői intézetben *Dr. Susa Éva* konzulensi tevékenysége mellett, *Dudás Eszter* szakdolgozatát a csontmaradványok értékeléséről írta. Arra jutott, hogy azok, akiktől értékelhető mintát lehetett venni, zsidók. Ekkor a zsidó közösségek a sarkukra álltak, s miután már rendelkeztek valóban komoly bizonyítékokkal az áldozatok zsidó voltára, kijelentették, ragaszkodnak a zsidó temetéshez.

Ha minden a tervek szerint alakul, erre több mint 72 év után idén április közepén kerülhet sor.

Lapzártánkkor még csak az biztos: április 15-re tűzték ki a temetést. Bizhatunk benne tehát, hogy lesz sírja – ha sokaknak csak jelképesen is – a Dunába ölt áldozatoknak.

ÖSSZEFOGÁS A TEMETÉSÉRT

„Megboldogult édesapám, Oberlander Áron (1928–2010) is nagyon sokszor mesélte nekem, hogy szemtanúja volt 1944. október 16-án reggel, Szálasi hatalomra kerülésének másnapján annak, ahogy egy nagy csoport zsidó nőt a gyerekeikkel együtt elvezettek egy Kertész utcai (akkor Nagyatádi Szabó utca) csillagos házból és a Dunába lötték őket. Ezt a tragédiát soha nem felejtette, a traumát soha nem heverte ki és gyakran beszélt róla¹.”

Így idézte meg Oberlander Báruch rabbi, a Budapesti Ortodox Rabbinate vezetője háláchikus állásfoglalásának bevezetőjében azokat a vészterhes időket. Talán éppen ezeknek a halálra ítélt zsidóknak a földi maradványait helyezik

örök nyugalomra a tervek szerint április 15-én. Abban, hogy az évek óta méltatlan körülmények között őrzött csontokat a zsidó vallás előírásainak megfelelően eltemethessék, ennek az állásfoglalásnak is szerepe van, hiszen ebből vált nyilvánvalóvá, hogy a magyarországi zsidóság mielőbb megfelelő módon kívánja megadni a végtisztességet a mártíroknak.

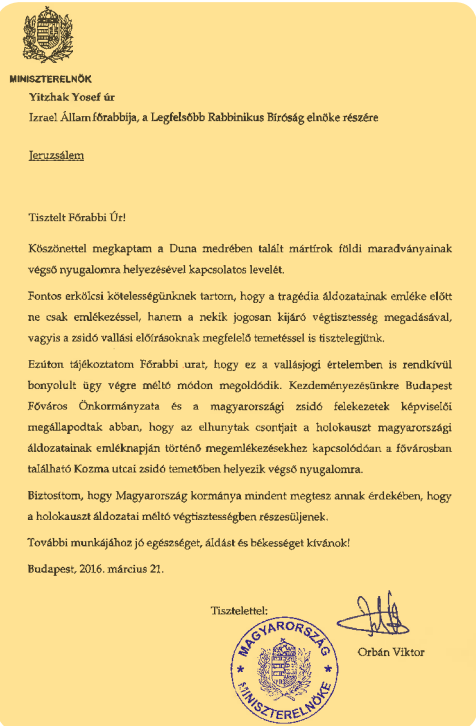

FOTÓ: KOSZTICSÁK SZILÁRD

Köves Slomó rabbi ez év januárjában, a Duna partján, ahol bronzba öntött cipők őrzik a folyóba lőtték emlékét, összefogásra szólította a zsidó közösséget, hogy tegyenek meg mindent a mártírok maradványainak eltemetéséért. A magyarországi zsidóságot Izrael Állam főrabbija is támogatta, aki levélben fordult Orbán Viktor miniszterelnökhöz:

Izrael Állam főrabbija, Jichák Joszéf: „A csontok elhantolásának ügyében... nagy tudású gáon Oberlander Báruch rabbinak, a Budapesti Ortodox Rabbinátság vezetőjének ... , aki alapos, minden részletre kiterjedő kutatómunkát végzett... , állásfoglalásával teljes mértékben egyetérték. Nagy tisztelettel fordulok Önhöz és arra kérem a fentiek okán, hogy tegyen meg mindent annak érdekében, hogy a csontokat átadják a zsidó közösségeknek, hogy a zsidó vallás előírásai szerint helyezhessék végső nyugalomra azokat, és végre békében pihenhessenek.”

A miniszterelnök válaszlevelében kijelentette: „Fontos erkölcsi kötelességünknek tartom, hogy a tragédia áldozatainak emléke előtt ne csak emlékezéssel, hanem a nekik jogosan kijáró végtisztesség megadásával, vagyis a zsidó vallási előírásoknak megfelelő temetéssel is tisztelegjünk. ... Biztosítom, hogy Magyarország kormánya mindent megtesz annak érdekében, hogy a holokauszt áldozatai méltó végtisztességben részesüljenek.”

HÁLÁCHIKUS ÁLLÁSFOGLALÁS

A Budapesti ortodox rabbinátus döntése

OBERLANDER BÁRUCH RABBI ÍRÁSA

TEMETÉS

A temetés kötelezettsége egyszerre tevőleges és tiltó bibliai parancsolat. A Bibliában² az van írva arról, akit a bíróság halálra ítélt, hogy „ne hagyj holttestét éjjelen át a fán, hanem temesd el aznap”. Innen vezeti le a Talmud³ a temetés kötelezettségét nem csak a halálra ítélt, hanem minden halott esetében. A „temesd el” tevőleges, a „ne hagyj holttestét éjjelen át” pedig egy tiltó parancsolat minden halott kapcsán. Ezt idézi Maimonidész is⁴. A *Sulchán áruoh*⁵ pedig egy rövid, három héber szóból álló tómondatban foglalja össze: „Tilos halottat másnapra [hagyni]”. Vallásos körökben ezért szokás a temetést a legrövidebb időn belül, lehetőleg még a halál napján megejteni.

Ez a micva még egy holttest kis maradványára is vonatkozik⁶. A háláchá pontos előírásokat ad a temetés mikéntjével kapcsolatban is. A holttest minden darabját el kell temetni, és nem szabad hamvasztani⁷. Továbbá temetni csak a földbe lehet, csak és kizárólag ez számít temetésnek⁸. További előírás, hogy a zsidót csak zsidó temetőben lehet eltemetni, a zsidó és nem zsidó temetőt kerítéssel el kell különíteni egymástól.⁹

A háláchá továbbá azt is mondja, hogy tilos egymás mellé temetni egy igaz embert és egy bűnöst¹⁰, egymással haragban levő embereket¹¹, vagy különböző vallásúakat¹², mert ez olyan, mint ha gúnyt űznének a holtakból¹³. Szófer-Schreiber Mose (1762–1839) pozsonyi rabbi szerint¹⁴ a Talmudból az derül ki, hogy ez bibliai erejű tilalom.

KIRE VONATKOZIK A TEMETÉS PARANCSA?

A halálra ítélt ember temetéséről a *bét din* (rabbinikus bíróság) gondoskodik, minden más esetben a családtagok feladata a temetés megszervezése¹⁵. A Talmud¹⁶ *micva halottnak* nevezi azt, akinek nincs senkije, hogy eltemesse. Ebben az esetben az egész közösség feladata a temetés¹⁷.

Ha olyan helyen halt meg az ember, ahol nincs közösség, pl. az erdő közepén bukkannak rá, akkor a megtalálónak nem szabad otthagynia, hanem gondoskodnia kell róla, hogy eltemesse¹⁸. Egy *micva halott* eltemetése minden más micvánál előrébbvaló¹⁹, még akár a főpapnak is gondoskodnia kell róla, ha halottat talál²⁰ (holott neki tilos temetőbe lépnie, és a közvetlen hozzátartozóinak a temetésével sem foglalkozhat)²¹.

HOGYAN DÖNTIK EL, HOGY ZSIDÓ-E A HALOTT?

Rómá (Mose Iszerlisz rabbi – Krakkó, 1530–1573) azt írja a *Sulchán áruohban*²², hogy „ha találtak egy halottat, és nem tudják, hogy nem zsidó, vagy zsidó-e, akkor a többségi lakosság alapján

kell dönteni”, és „ha a többség zsidó, akkor micva halottnak számít”²³. Ez a fajta, többség alapján való ítélet egy bibliai eredetű alapelv²⁴.

Ilyen témájú kérdéssel fordultak a pozsonyi rabbihoz, a *Chátám Szófer*hez is egyszer. Abban az esetben egy kórházban elhunyt katonáról volt szó, akiről senki nem tudott semmi továbbit, csak azt, hogy körül volt metélve és kereszt volt a nyakában. A *Chátám Szófer* a kérdésre, hogy zsidó temetőben kell-e eltemetni őt, azt írja válaszában²⁵, hogy „biztosra vehető, hogy zsidó, hiszen a körülmetélt katonák többsége, zsidó²⁶. A nyakában lógó kereszt nem bizonyítja egyértelműen, hogy kitért, elképzelhető, hogy a kórházban, a betegsége során akasztották oda. Mivel a zsidóság biztos, a kitérése pedig kétséges, ezért a biztos alapján kell dönteni”. Hozzáteszi, hogy valójában akkor is zsidó temetőbe kell eltemetni, ha kitért, attól még ott a helye, zsidó maradt²⁷.

KÖTELEZETTSÉG A MÁRTÍROK MARADVÁNYAINAK ELTEMETÉSE

Senki nem vitatja azt az egyértelmű ténnyt, hogy a nyilasok zsidók ezreit lötték a Dunába '44-ben. Erről számos szemtanú is beszámol, köztük mesterem, Grünwald József (1905–1984) pápai rabbi, aki megszökött a munkaszolgálatból és Budapesten bujkált. Visszaemlékezéseiben ezt írja²⁸: „amikor Pestre érkeztünk, akkor újabb bajok keletkeztek. Muszáj volt bujkálnom, nehogy elkapjanak a gonoszok, mert akit elkaptak és felismerték, hogy zsidó, azt bedobták a Dunába.”

Történészek szerint körülbelül 3600 zsidót lőttek ebben az időszakban a Dunába²⁹. Kétségtelen, hogy a Dunából kiemelt maradványok döntő többsége (ha nem az összes!) zsidó mártíroké, ezt részben a DNS vizsgálat is bizonyította³⁰. A korábban említett bibliai elv alapján, mely szerint a többséget tekintjük mérvadónak, ezeket a maradványokat úgy tekintjük, mint amelyek biztosan zsidó áldozatokéi.

Ezek alapján nekünk, mint a zsidó közösség tagjainak, kötelességünk eleget tenni a „temesd el” és a „ne hagyj holttestét éjjelen át” parancsolatának, és vallásunk előírásának megfelelően zsidó temetőben végső nyugalomra helyezni a fellelt csontokat³¹.

¹ Ezt a történetet Deutsch Gábor: *Mákomy* című írásában rögzítette (*Új élet*, 1996. november 1-i szám, 3. oldal); újra közölve könyvében: *Gyökér, szár, virág* (Budapest, 1999) 63–65. oldal. Lásd még Miriam Loeffler (született Oberlander): *My Children's Blue Eyes* (New York, 2015) 199–200. oldal; ² *5Mózes* 21:23.; ³ *Szánhedrin* 46a-b.; ⁴ *A Szánhedrin szabályai* (15:8.). Lásd még a *Micvák könyve* (Tevőleges parancsolat 231.); ⁵ *Jore deá* 357:1.; ⁶ *Toszófat Jom Tov* (*Sábát* 10:5.); *Minchát chinuch* (537:2.); *Gezer háchajim* (1. kötet 16:2.); ⁷ Azt mondja a Jeruzsálemi Talmud (*Ktubot* 11:1.) „Ha valaki azt mondja, egészsétek majd el a holttestemet... akkor nem hallgatunk rá” (lásd még írást *Korbán Háadá* uo.). Lásd még írást *A hamvasztásról*, in: *Tel tálpjot* (Budapest, 2001.) 2. szám 6–8. oldal. Megjegyzendő, hogy még a neológ rabbik is hasonló álláspontra helyezkedtek, ahogy az 1932-es *Magyar Zsidó Szemle*ben (111–113. oldal) meg is jelent.; ⁸ *Sulchán áruoh* uo. 362:1.; ⁹ *Tuv dáam vádáat* responsum (3. sorozat 2:253.). Lásd még *Cic Eliezer* responsum (5. kötet *Even Jádok* 26. fejezet); ¹⁰ *Sulchán áruoh* uo. 362:5.; ¹¹ *Uo.* 6.; ¹² *Rási a Gitin* 61a-hoz. *Rán uo.* Lásd részletesen Eliezer Jehuda Waldenberg rabbi (1915–2006): *Cic Eliezer* responsum (16. kötet 36. fejezet); ¹³ Lásd még Deutsch Eliezer (1850-1916) bonyhádi rabbi: *Dudát háside* responsum (36. fejezet); ¹⁴ *Chátám Szófer* responsum *Jore deá* 341. fejezet.; ¹⁵ *Sáagát Arje háhadásot* responsum (6:1.); ¹⁶ *Eruvin* 17a., *Mogilá* 3b.; ¹⁷ *Sulchán áruoh* uo. 248:2., *Sách* uo. 3.; ¹⁸ *Uo.* 364:3.; ¹⁹ *Uo.* 360:1.; ²⁰ *Uo.* 374:1.; ²¹ *3Mózes* 21:11.; ²² *Uo.* 374:3.; ²³ *Sách* uo. 2.; ²⁴ *2Mózes* 23:2.; ²⁵ *Uo.* Idézi a *Pitche tsuva* a *SA*-hoz uo. 1.; ²⁶ „A körülmetéltek többsége zsidó, de van nem-zsidók között is egy kis százalék, aki körül van metélve betegség miatt, ami azon a helyen van.” – Szófer-Schreiber Chájim (1821–1886) pesti ortodox rabbi (*Máchane Chájim* responsum 3. kötet *Jore deá* 49. fejezet); ²⁷ A zsidó felfogás szerint, aki zsidó anyától születik, az akkor is zsidó, ha – önként vagy kényszerűségből – elhagyja vallását és kitér. Lásd még Oberlander Báruch-Köves Slomó: *Zsidó jog és etika* (Budapest, 2009) 8. oldal és 4. lábjegyzet uo.; ²⁸ *Vijágát Jádok*, *Vijikrá*, Előszó 13. oldal.; ²⁹ Lásd Tabajdi Gábor fent említett tanulmányában.; ³⁰ A háláchá a DNS vizsgálatot elismeri bizonyítéknak, lásd *Techumin* rabbinikus évkönyv (21. kötet 121–123. oldal); ³¹ Hasonló konklúzióra jut Ephraim Oshry rabbi (1914–2003) *Mimámákim* című responsum könyvében (2. kötet 16. fejezet) [magyarul lásd: *Mélységből kiáltok* (125–127. oldal)].

PURIM – álom és hagyományteremtés a Karinthyban

BESZÉLGETÉS KARINTHY MÁRTONNAL

WALLENSTEIN RÓBERT ÍRÁSA

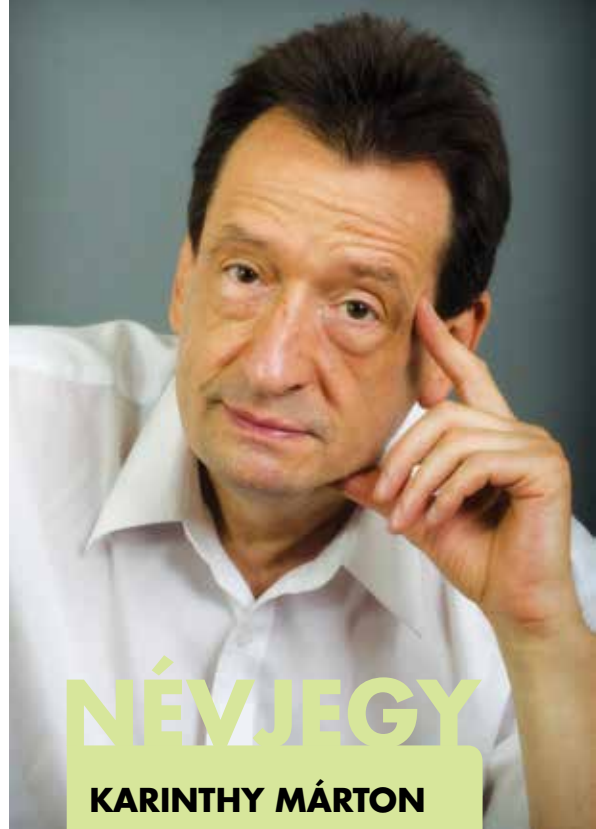
Huszonegy zsidó tematikájú produkciót láthatott a nagyközönség a Karinthy Színház első Purim fesztiválján. Az egyhetes programot, melyet többek között az EMIH is támogatott, Purim hetében tartották, megidézve a hagyományos maskarás előadásokat, a piremstileket. A szerzői esttől kezdve a koncerteken át az alternatív és hagyományos színházi előadásokig, a stand-up comedy-től a táncelőadásokig számos izgalmas produkciót állítottak színpadra.

Azt hallottam Önről, nem veti meg a délutáni alvást. Színes tintákról vagy inkább színes purimi jelmezekről álmódott ma?

Sőt! Ragaszkodom hozzá. Én a jövő évről álmódtam, hogy mit kéne bemutatni. Azt nem mondhatom, hogy ma délután purimi kosztümökkel álmódtam, habár ez az egész fesztivál egy nagy purimi álom. Pont azért találtuk ki, mert hiányzott egy ilyen tavaszváró fesztivál Budapesten. A tavasz ünnepe minden vallásban szeretem és érdekel. Különbözik meg hiszek az álmokban. Nem a vágy-, vagy rémálomokban, hanem abban, hogy egy álom egy üzenet is – valamit jelentenek számunkra. Vagy magyaráz, vagy felkészít bennünket. Hogy ne maradjak le valami fontosról, az ágyam mellett mindig ott van a füzetem. Tollam is, bár nem színes tintákkal...

A családi legendárról nagyon sokat lehet tudni. Azonban arról talán kevesebbet, hogy az ön nagymamája, Bóhm Aranka hogyan is végezhetett Auschwitzban? Aranka dívasága, szellemisége, úriasszonyosága, uralkodói karaktere – amiről történetek tucatját lehet ismerni – miképp végezhetette így? Nem akadt senki, aki megmentette volna?

Nagyanyám gyakorlatilag életképtelenné vált azzal, hogy elmúlt Karinthy feleségének lenni. Rajongók és hódolók mindent elintéztek neki, amíg nagyapám élt. Utána azonban alábbhagyott a ragyogás. Udvarlók, katonasztecské akadoztak ugyan, sőt, még a belügyminisztériumból is voltak pártfogoltjai. Talán ennek tudható be az is, hogy a németek megszállása után munkaszolgálatos orvosként Zalaegerszegre helyezték. Abban bíztak, hogy ott nem lesz majd olyan feltűnő jelenség, mint azelőtt a

NÉVJEGY

KARINTHY MÁRTON

- Született: 1949
- Foglalkozása: Kossuth-díjas színházrendező, író, a Karinthy Színház alapítója

fővárosban volt. Mert nem volt egy könnyen elbújós személyiség az Aranka. Aztán állítólag a belügyi kapcsolat életmentő levele pont aznap délután futott be Zalaegerszegre, mint amelyik napnak a reggelen elindították a marhavagonokat Lengyelország irányába nagyanyámmal. Azt hallottam, hogy még a vonaton sem tudta meghazudtolni önmagát. Azt emlegette, hogy ő a legnagyobb magyar írónak a felesége, és azonnal engedték ki onnan. Pedig korábban, 41-ben egy amerikai út után megvolt a lehetősége, hogy sose jöjjön vissza. De hát ő is ugyanúgy járt, mint Királyhegyi, aki hazajövet még éppen elérte az auschwitzi gyorsot...

Édesapja, a sikeres író mindezt hogyan dolgozta fel? Beszélte róla valaha is otthon?

Ez a történet nálunk ilyen félmondatokban, anekdotákban jött csak elő. Olyan korban éltünk, ahol az ilyen témákat természetesen igyekeztek az emberek a szőnyeg alá seperni. Ez tipikus volt a szocializmusban. Valahogy így voltunk mi a zsidósággal is. Nemigen beszéltünk róla. Sejtetni lehetett ezt, azt, de nem volt téma. Az, hogy Karinthy Frigyes maga is zsidó

volt, csak akkor derült ki számomra, amikor épp a családi regényemet, az Ördög-görscsöt írtam, és valaki felhívott, hogy Pá-pán megtalálta a levéltárban az eredeti iratokat. Nagyon megható volt számomra, ahogy egy pápai fellépés alkalmával felkereshettem őseim szülőföldjét, ahol dédnagypapám órásmesterként kezdte meg tevékenységét.

Most egy purimi forgatag kellős közepén beszélgetünk, itt a színházában, ahol egy egész fesztivált szenteltek az ünnepnek. Hogy jött az ötlet? Esetleg ön szenvedélyes purimi bálozó?

Valójában nem. Még nem is igen vettem részt purimon. Sosem voltam vallásos zsidó, korábban semmilyen hagyományt vagy törvényt nem tartottam be. Ebből a szempontból elfajzott származék vagyok. De hozzá kell tennem, a kultúráját értem, és művelem. Valahol a mélyén mégiscsak itt bennem van a zsidóság. Ez gyakorlatilag egy tavaszi ünnep – úgyhogy egy egész hetet szántunk erre. Legnagyobb döbbenetemre nagyon sok zsidó témájú darab fut ma Magyarországon, így jött az apropó. A fesztivállal hiánypótló dolgot hoztunk létre.

Mit gondol, miért fut ma ennyi zsidó témájú előadás Magyarországon?

Úgy látszik, hogy ez a kibeszéletlen téma valamiért izgatja az embereket idehaza. Másrészt szerintem ez az egyik legjobb téma a világon! Nagyon népszerű minden kultúrkörben.

Ez a purimi fesztivál is népszerű? Hogy fogytak a jegyek? Mennyire tapasztaltak nyitottságot a közönségtől?

Nagyon jók a visszajelzéseink. Hozzánk ide mindig is sokféle ember jön. Ma például itt lesznek zsidó szervezetek vezetői, és úgy tudom, Heller Ágnes is jön. Más alkalommal pedig láttuk itt kézen fogva Dúró Dórát, a parlament kulturális bizottságának elnökét, aki férjével, a szintén Jobbikos Novák Elóddal nézett meg egy darabot. Ismerem a helyi képviselőket, gyakran vendégeink. Most a purimi fesztiválra is jöttek. Igaz, nem rémlik, hogy most erre a rendezvényünkre érkeztek volna Jobbikosok is. Azt azonban tapasztaljuk, hogy nyitottak a hozzánk érkezők – a mi karakterünk a sokszínűség, szóval a purim tarkasága még különösen passzol is

hozzánk. Ami a jegyeket illeti: így a fesztivál zárónapjai felé mondhatom, sikeres volt a kezdeményezés. Nagyon szeretnénk ebből itt Budán hagyományt teremteni.

Most is Budát említette. Ezt ön mindig külön hangsúlyozza. A színház szlogenje is ez a kezdetek óta: „Buda népszerű színháza”. Nem érzi ezt sznobizmusnak vagy némileg kirekesztésnek?

Ez a vesszőparipám. Büszke vagyok arra, hogy az első modern kőszínházat én hoztam létre Budán, immáron 33 éve. Valóban van ebben egy direkt kirekesztés és némi lokálpatriotizmus is, ami persze összekeverhető a sznobizmussal is. Minek kellene változtatnom azon, ami sikeres?

Ön, mint üzletember hogy látja, milyen most a magánszínházak esélye arra, hogy olyan privát mecénásoktól eredő támogatói kultúrát élvezzenek Magyarországon is, mint mondjuk a tengeren túl? Azt gondolnám pesti fejjel, hogy itt Budán azért több tehetősebb patrónusba futhat bele az ember.

Azért ez a környék itt még is csak Kelenföld. Nem jellemző, hogy krózosok hada járna erre nap mint nap. Hacsak nem inkognitóban jönnek közénk. Különben a háború előtt a színházaink többsége igen is magántulajdonban volt. Akkor még volt egy valódi polgárság, amely eltartotta mindezeket. Ma már itt nincs polgárság, hiszen azt a réteget kiirtották Auschwitzban, elvitték Recskre vagy a szocializmus megsemmisítette.

„A színházam elfogadtatása életem fő küzdelme” – pár éve nyilatkozta ezt. Még mindig a megfelelési kényszer munkálkodik önben – Kosuth-díja után is?

Amikor ezt mondtam, azt hiszem az íráshoz még nem voltam ennyire elköteleződve. Azóta megjelent két könyvem, és azt hiszem, az Ördög-görscs talán mára már bekerült a hazai irodalmi kánonba. A fő művem a színház – de ez csak egy szimbólum, mert a legfőbb feladatomban annak a keresztnek a viselése, amit a családom neve jelent. A bizonyítás azért még megvan, elsősorban a család felé, meg önmagam felé van elszámolni valóm. Az mindig is meghatározó volt számomra, milyen a visszajelzés. Ezért is fontos, hogy az osztálytársaim miként vélekednek rólam. Ezt fejtettem ki második könyvemben is. Míg kezdetben én voltam nekik a „budai elkényeztetett kis hülye Marcika”, addigra mára már megpukkadnak, hiszen egyiküknek sincs magánszínháza. Különben kölcsönösen jóban vagyunk és tiszteljük egymást Valló Péterrel, Ascher Tamással és a többiekkel. Úgy érzem, hogy hagyok valamit magam után és talán némi büszkeséggel azt is mondhatom, hogy azzal, hogy ma már egy fogalom lett az, hogy „Megyek a Karintyha”, ez a legjobb, amit én elérhettem Karintyként. Itt Újbudán megteremttem a „Karintyimitást”.

Közel húsz éve egy gimnáziumi lapnak készítettem beszélgetést önnel. Emlékszem az optimizmusára. Azt mondta, hogy a közelgő évszázad eleje hasonlatos lesz a Nyugat nagy korszakához. A Nyugat 1908-ban alakult, ma 2016-ot írunk. Bejött az, amire gondolt?

Tényleg volt egy ilyen álmom – ez sajnos még nem indult be. Bár kiváló magyar könyvek születnek. Téreyt olvastam legutóbb, és vannak olyanok, akiket kimondottan várok: Spiró, Nádas Péter. Nagyon sok jó van, aminek gyermekem lelkesedéssel tudok örülni. Irigy nem vagyok, csak bosszankodom, hogy miért nem én írtam. Ez inspirál is. Ami az akkori optimizmusomat jelenthette? Talán a saját írói karrieremre gondolhattam tudat alatt. Fene tudja. Az biztos, hogy akkortájt az Ördög-görscs írásának a felénél lehettem. A regény kirobbanó sikere nagyot lendített a színházunkon is – azóta folyamatosan jönnek hozzánk. Ha purim, ha szakad – mi működünk.

Csodarabbik útján HOL VANNAK A MÁDI ZSIDÓK?

Ott vagyok, ahol a mádi zsidó – mondjuk, ha hiába dolgoztunk, nem kerültünk előrébb. De hol járnak ma a mádi zsidók? STEINER ZSÓFIA IRÁSA

Mád utolsó, ottani születésű zsidó lakója 1994-ben hunyt el. Az egykori híres mádi rabbi dinasztia élő leszármazottai, Ehrenreich rabbi és családja Brooklynban él. A közösség, ami egykor a lakosság 15 százalékát tette ki, az emlékekből újra előlép.

A Tokaj-Hegyalja régió egyik vallási központja volt Mád, 18. századi, párját ritkítóan szép barokk zsinagógájával és messzeföldön híres jesivájával, ami nem egy nagy rabbit adott Magyarországnak. A bortermelőkből és kereskedőkből álló zsidó közösség egészen az 1940-es évekig békében élt a keresztény lakossággal, jó szomszédi viszonyban.

A világháború azonban elsöpörte a mádi zsidó közösséget is. A háború poklából alig negyvenen tértek vissza, és ők is hiába igyekeztek újjáalakítani közösségüket. 1956-ra megszűnt a mádi zsidó közösség.

Gyönyörű zsinagógájuk és a rabbiház is pusztulásnak indult. Ám 2000-ben a folyamatot megállították, és megkezdődött a zsinagóga felújítása. Az épületet, amelyet Europa Nostra Díjjal is jutalmaztak, beválasztották a világ 100 legszebb zsinagógája közé.

A zsinagóga vagyongazdálkodója 2012-ben az Egységes Magyarországi Izraelit Hitközség lett. Innentől kezdődik a mádi zsidóság emlékezetének új fejezete: az észak-magyarországi zarándokút projekt második fázisaként, a Csodarabbik útja néven indult új projekt központjává vált Mád.

A rabbiház megújításáról, a környék zsidóságáról és a Csodarabbik útról a program egyik vezetőjét, az „új mádi zsidót”, Frank Mariannt kérdeztük.

Hogy került kapcsolatba Máddal és a Csodarabbik útja projekttel?

Budapesti vagyok, a párom mádi származású, és mindig szeretett volna visszamenni. Így öt évvel ezelőtt úgy döntöttünk, családilag odaköltözünk. Azelőtt is kulturális rendezvényszervezéssel foglalkoztam, így kezdetektől részt vettem a mádi rendezvények szervezésében. Több kulturális program volt a zsinagógában,

NÉVJEGY

FRANK MARIANN

- **Született:** 1972
- **Foglalkozása:** Csodarabbik útja, projektvezető
- **Család:** házaspár, három gyermek édesanyja

és úgy alakult, hogy ezeknek én lettem a felelőse. 2012-ig tulajdonképpen gazdátlan volt a zsinagóga, akkor az EMIH lett a vagyongazdálkodó, és azóta mindig én közvetítettem a zsinagóga ügyében.

Így kerültem kapcsolatba Köves Slomó rabbival, akivel 2014-ben a Fesztiválzenekar mádi koncertjén ismerkedtünk meg személyesen.

Hamar jött a felismerés, hogy sokat tudok segíteni, nehéz lett volna Budapestről delegálni valakit. Ráadásul beszélek héberül és angolul is.

Milyen feladata lett a projektben?

Megyeri András Jonatán mellett lettem projektvezető. Részt vettem az építkezés szervezésében és a kiállítás tartalmi részének kialakításában. Feladatomból volt megkeresni és összefogni azt a szakmai csapatot, amely a részfeladatokat elvégzi. Szükség volt kutatóra, berendezőre, marketingesre, kivitelezőre, kiállítás-szervezőre és turisztikai szakértőre is. Amikor ez már ment, akkor ki kellett találni, hogy fogjuk az egész komplexumot üzemeltetni.

Ezek szerint az ön munkája most már véget ért?

Nem, gőzerővel dolgozunk tovább. Az építkezési szakasz tulajdonképpen lezárult, a kiállítás berendezve, de egy ekkora projektet nem lehet 8 hónap alatt felépíteni. Az alap kész, és folyamatos fejlesztést igényel.

Emellett a két helyszín, a mádi rabbiház és az

olaszliszkai emlékhely működését is irányítani kell, felvenni a kapcsolatot szakmai szervezetekkel, ahova beilleszthetem a programunkat. A kutatást is folytatni kell, ehhez ösztöndíj-programot szeretnénk létrehozni. Másrészről ez egy szálláshely, amit működtetni kell, szeretnénk kulturális programokat szervezni, a zsidósághoz kötődő oktatási programokat, fesztiválokat.

Az önkormányzat által korábban szervezett kulturális rendezvények is folytatódnak?

A mádi önkormányzat nagyon jó partner. Felismerték, hogy a település szempontjából is nagyon fontos intézmény a zsinagóga. Eddig is olyan kulturális rendezvényeket szerveztek az épületbe, ami valahogy kapcsolódik a zsidósághoz, pl. a Budapesti Klezmer Band koncertje, vagy a magyarországi zsinagógák kiállítás. Soha nem „épületidegen” programot vittünk be. Az EMIH és a mádi önkormányzat kölcsönösen támogatja egymás programjait.

Kik járnak Csodarabbik útján? Ki a célközönsége a programnak?

Nagyon sokrétű a célközönségünk, sok lábon áll a projekt. Egyrészt van a zarándoturizmus. A nagy cádikok sírjához jönnek külföldről és belföldről a zsidók imádkozni. Ennek nagy hagyománya volt eddig is, csak nem volt hozzá infrastruktúra, nem volt hol megszállni, hol enni, stb. Most már erre is fel vagyunk készülve. Rendelkezésre áll a kóser konyhánk, a szálláshely és a zsinagógát is tudják használni.

A másik ága a dolognak, hogy ez egy szálláshely, ami mindenki előtt nyitva áll, aki a régióba jön látogatni. A harmadik irány a kulturális turizmus, azok a látogatók, akik Tokaj-Hegyalja zsidó kultúrájára kíváncsiak. A rabbiházban kialakított, interaktív kiállítás egyedülálló gazdagsággal dolgozza fel ezt a témát.

Nagyon sokan vannak, akik mádi vagy környéki felmenőkkel rendelkeznek és az őseiket kutatják, akik itt vannak eltemetve, vagy egyáltalán semmit nem tudnak róluk, csak annyit, hogy hajdanán itt éltek. Nekik hoztuk létre a családkutató adatbázist. Ez egy kétirányú folyamat, mi is várjuk az idelátogatóktól az új információkat, hogy folyamatosan építhessük az adatbázist.

Végül szeretnénk, ha sok gyerek látogatna ide, iskolás csoportokat is várunk, zsidókat – nem zsidókat egyaránt. Előbbiek szinte kizárólag a budapesti zsidóságról tudnak, nekik szeretnénk ezt a vidéket bemutatni. A nem zsidó gyerekek csak a holokausztot tanulják a zsidóságról, így szeretnénk, hogy mást is lássanak.

Hogyan dolgozza fel a Holokauszt témáját a Csodarabbik útja?

Mádon nem „holokausztozunk” – azt elvittük Olaszliszkára, ahol a zsinagóga részben visszaépített falai között egy emlékhely van. Itt arra szeretnénk koncentrálni, hogy megmutassuk a múltunkat, a mádiaknak is, a saját múltjukat, mert ők is részei ennek a múltnak.

Hogyan reagálnak a helyiek a fejlesztésre?

Egyrészt nagy ováció övezi: még egy épület, amit megmentettek az enyészettől és nem szegényfolt többé. Majdnem minden mádinak van története a zsidóságról. Itt nagyon szépen éltek együtt a világháború előtt, együtt dolgoztak, segítették egymást. Idősek, akiknek még személyes emlékeik vannak, azok mai napig elmondják, hogy nekik is tragikus volt, amikor elvitték a zsidókat.

Itt járt például a Flegman család Mexikóból, akiknek mádi őseik voltak. Felkerestük a család régi házát. Kicsit aggódtam, hogy lesz a találkozó, de nagy szívélyességgel fogadtak, amikor becsöngettünk és elmondtuk, miért jöttünk. Már fiatalok élnek ott, akik elmesélték a nagypapától hallott történeteket Flegmanékról. Nagyon furcsa szituáció volt, de jó volt látni, hogy mennyire örültek mindkét oldalról.

Tartják a kapcsolatot a mádi rabbi leszármazottaival is?

Igen, Ehrenreich rabbival állandó kapcsolatban vagyunk. Brooklynban él, csodával határos módon élte túl a Holokausztot. Az édesapja még időben Budapestre küldte a jesiva összes dokumentációját, amit aztán a fia magával vitt az Egyesült Államokba. Ezt dolgozza most fel a rabbi. A fia, aki tördelő-szerkesztő, gyönyörűen összeállított tablókön küldi el nekünk lefordítva ezeket a dokumentumokat, amiket a rabbiház előterében ki is állítunk.

Innen tudjuk például, hogy már a 19. századtól támogatták a jesivát Amerikából. Előkerült egy 1939-es levél, amiben a támogató szervezetből a rabbik aggodalmukat fejezik ki a magyarországi helyzet miatt. Ehrenreich rabbi pedig válaszában megnyugtatta őket, hogy Mádon minden csendes, és nyugalomban élnek. Öt év múlva deportálták őket...

A rabbi szobáját gyönyörűen bebútorozták, korhű berendezéssel. Honnan származnak ezek a bútorok?

Nagyon kevés tárgyi emlék maradt Tokaj-Hegyalján. Gyakorlatilag semmi. Az egész berendezést egy díszlettervező csapat csinálta. Először kikutatták, hogy ezen a vidéken milyen volt a rabbik otthona, hogy éltek a zsidók. Ez alapján rekonstruálták a berendezést. A rabbi bútorai, könyvszekrényei, minden nagyon puritánok voltak, ő maga is végtelenül egyszerűen élt.

Kinek érdemes Mádra jönnie?

Mindenkinek. Csodálatos a táj, izgalmasak a programok és tanulságos az utazás. A környék hangulata mindenkit magával ragad.

HOL NEVELJÜNK ZSIDÓ GYEREKET?

KÉRDÉSE VAN BÁRMELYIK PROGRAMUNKKAL KAPCSOLATBAN?

Telefonon, e-mailben és személyesen is kérhet további tájékoztatást.

ALEFKIDS:
alefkids@zsido.com

ÁTID:
atid@zsido.com

HITTAN:
hittan@zsido.com

BÉT MENÁCHEM
GYERMEKOKTATÁSI
KÖZPONT:
ovoda@zsido.com,
iskola@zsido.com

Gyermeink oktatása, intézménybe adása nagy kihívás, és sokszor állítja komoly döntések elé a szülőket. Az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség egyedülállóan széles választékot kínál a szülőknek, amelyben mindenki megtalálja a zsidó oktatásnak azt a szintjét és formáját, amit gyermeke és családja számára a legmegfelelőbbnek talál. STEINER ZSÓFIA ÍRÁSA

ALEFKIDS – A VASÁRNAPI ISKOLA

A klasszikus vasárnapi iskola intézményébe vitt új irányt az AlefKids csapata. A bölcsődés korosztálytól a bár micva, bát micva koráig kínálnak interaktív vasárnapi foglalkozásokat. Az Óbudai zsinagógában zajló programokon a gyerekek nem csak betekintést nyernek a zsidó vallás és a héber nyelv alapjaiba, hanem megtapasztalják a közösségi élet örömeit, a közösséghez tartozás élményét.

KARNEVÁLOK – AZ ÜNNEPEK VARÁZSA

Az EMIH gyermekcsoportjának, az AlefKids-nek a szervezésében a zsidó ünnepek különleges élménnyé válnak az évente négyszer, Szukot, Chanuka, Purim, Peszách alkalmával megrendezett karneválokon. Az egész délelőtti rendezvényen a legkülönbözőbb foglalkozások, színdarabok, ügyességi játékok, de még az ételek is az ünnepről tanítanak, miközben a gyerekek fantasztikusan érzik magukat és észrevétlenül, a játékon keresztül örömtelien élik meg a zsidóságukat.

MINJEN KLUB, BMC, ATID – A KAMASZOK BIRODALMA

Nem érti a fenti szavakat? Előfordul ez kamaszok szüleivel... Mert a tinédzsereknek már saját világuk, barátaik, titkaik vannak. A héber Átid szó jövőt jelent, mert azok a feltörekvő ifjak, akiket az Átid, az EMIH ifjúsági szervezete fog össze, a jövőnk. A számukra kínált programok nem csupán a tanulásról, de a közösségépítésről is szólnak. A program teret enged a kamaszoknak, hogy a maguk képére formálják a szervezetet. Így a zsidó tudásban való elmélyülés mellett

sokat tanulnak társadalmi és egyéni felelősségvállalásról, demokráciáról és a közösségi összetartásról. Az idősebb diákok ösztöndíjjal csatlakozhatnak a Zsidó Tudományok Szabadegyetemének programjához.

TÁBOROZÁS – ÉLMÉNYEK TÉLEN, NYÁRON

Családi sítábor, hétvégi sábatonok, Izraeli utazás, napközis tábor, nyaralás a Balatonon vagy a mádi rabbiházban – ezek az EMIH által kínált táborozási lehetőségek. A különböző hosszúságú táborok óvodás kortól az egyetemig nyújtanak felejthetetlen élményt. Életre szóló barátságok, közösség, pozitív zsidó identitás: ezt kínálják ezek az egyedülálló programok.

HITTAN – LEHETŐSÉG AZ ISKOLÁBAN

Erkölcstan vagy hittan? Nagy a dilemma? Az EMIH hittanoktatása teljesen egyedülálló lehetőséget nyújt arra, hogy gyermeke megismerkedjen a zsidó kultúrával. Nagy tapasztalattal rendelkező oktatók állították össze a tananyagot kifejezetten a magyar iskolákban tanuló diákok számára. Az interaktív, gyerekközpontú órákat saját fejlesztésű tankönyvcsalád segíti.

A hittanoktatókat folyamatosan képzik, hogy a kis létszámú, akár egy fő számára tartott foglalkozásokon, a gyerekek tudásszintjéhez és igényeihez tudják formálni az anyagot.

BÉT MENÁCHEM GYERMEKOKTATÁSI KÖZPONT

Az erzsébetvárosi Bét Menáchem Héber-Magyar Kéttannyelvű Általános Iskola, Óvoda és Bölcsőde egyedülálló a magyarországi oktatásban. A családi hangulatú intézményben bölcsődétől nyolcadik osztályig járhatnak a gyerekek. A bölcsőde és az óvoda családi légkörében a gyerekek biztonságban és szeretetben ismerkedhetnek az őket körülvevő világgal. Az intézmény egyik specialitása az iskola-előkészítő év, mely hidat képez az óvodai és az iskolai élet között.

A nyelvoktatás mellett az iskola különlegessége az elsőtől oktató informatika és a kislétszámú osztályok, melyek valódi differenciált oktatást tesznek lehetővé, legyen szó tehetséggondozásról vagy felzárkóztatásról. Az iskola különórákat és sportfoglalkozásokat is kínál, a tanárok munkáját mentálhigiénés szakértő és fejlesztő pedagógusok is segítik.

Miért állami gondozott gyermeknek gyűjt az EMIH?

INTERJÚ KÖVES SLOMÓ RABBIVAL

Az elmúlt hónapokban egyre többet hallani az EMIH új intézményéről a CEDEK – Izraelita Szeretetszolgálatról. A szervezet rendszeresen tart utcai melegétel-osztásokat, részt vesz a Karitatív Tanács kárpátaljai segélyszállítmányaiban, gyógyszerrel ad a menekülteknek. Sőt, 2016-os 1%-os kampányát is a CEDEKnek, azon belül is az állami gondozott gyermekek megsegítésére szervezett programjának és a havi melegétel-osztásnak szenteli az EMIH.

N. S. ÍRÁSA

Kezdjük az elején! Pontosan mi is az a CEDEK?

A tavalyi év során úgy láttuk, eljött az idő, hogy a közösségünk a saját körein kívülre is tekintsen, és kivegye a részét a hagyományos karitatív feladatokból, kiemelt figyelmet fordítson a leginkább rászorulóakra. A korábbi években is el-láttunk jótékonyági feladatokat, oktatási ösztöndíjakat biztosítottunk, hosszú éveken keresztül szárazétel-csomagokat osztottunk, de az is előfordult, hogy családsegítésben kellett részt vennünk. Úgy gondoltuk itt az ideje, hogy mindezen tevékenységünket intézményesítsük. A CEDEK kifejezés rokon a cedakával, amelyet adakozásnak, jótékonykodásnak szoktunk fordítani. Szó szerint annyit tesz, igazság. Jótékonykodni ugyanis valójában nem más, mint igazságot tenni. A zsidó hagyomány azt tanítja, hogy Isten azért teremtette a világot egyenlőtlennek – az egyik embert gazdagnak a másikat szegénynek –, igazságtalannak, hogy az emberek saját döntésükből tegyék helyre a dolgokat és tegyenek igazságot.

Utcai melegétel-osztás és rászoruló állami gondozott gyermekek megsegítése: hogy kapcsolódnak ezek egy zsidók hitközséghez?

„EGY AZ OTTHONUNK” TÁMOGASSUK EGYÜTT A GYERMEKOTTHONOKAT!

Ma Magyarországon a gyermekek mintegy 1 százaléka, összesen több mint 20 000 fiatal, él állami gondozásban. Számukra sok olyan lehetőség elérhetetlen, ami mások számára természetes. A több mint 600 gyermekotthon jelentős része anyagi gondokkal küzd. Ezért döntött úgy 2016 elején az EMIH, hogy szeretetszolgálata, a CEDEK segítségével gyermekotthonokat fog támogatni, az ott élők körülményeinek javításáért.

Az EMIH a közösen kitűzött célokhoz szükséges források 10%-át maga ajánlja fel az otthonok számára. Az EMIH a kezdeményezés sikeressége, és a zsidó közösség tagjai körében végzett felmérése alapján úgy döntött, hogy idén az 1%-os felajánlásokból befolyt összeget két kiemelt szociális programjának, a havi rendszerességű meleg-ételosztásnak, valamint az állami gyermekotthonok támogatásának szenteli.

A CEDEK létrejöttével vállaltan még egy célunk van: ki kell lépünk a zsidó közösségektől megszokott belterjes segítségnyújtás kereteiből. Azt hirdetjük, hogy mint zsidók, sőt mint zsidó hitközség, vallási közösség nemcsak sajátjainkon segítünk, hanem minden rászoruló. Ráadásul még azzal sem lehet vádolni bennünket, hogy a háttérben a hittérítés a célunk, hiszen a zsidó vallásnak nem célja a térítés.

Több szempontból is nagyon fontos ez a lépés. Mindenekelőtt él egy sztereotípa a társadalomban, amely szerint a zsidók egy belterjes, kizárólag magukkal foglalkozó közösség, saját fájdalmaikkal, sérelmeikkel, szorongásaikkal vannak elfoglalva és kevésbé érzékenyek a környezetükre.

A valóság azonban az, hogy – ahogy egyes nemzetközi szociológiai felmérések is mutatják –, a vallásos és nem-vallásos zsidók körében egyaránt erősebb a szociális érzékenység az átlagnál. Ennek a zsidó hagyományban mélyen gyökerező értéken túl történelmi okai is vannak. A zsidóságról mégsem ez a kép él a társadalomban.

Továbbá önmagán az önzetlen segítség nemes parancsán túl, van a dolognak még egy fontos szerepe, még hozzá a közösségi funkció. Soha korábban nem látott önkéntesi aktivitást tapasztalunk az elmúlt hónapokban a CEDEK jótekonysági akciói kapcsán. Olyan emberek is sajátjuknak érzik a jótekonyság ügyét és ezen keresztül a zsidó közösség ügyét, akiket korábban semmilyen eszközzel nem lehetett megszólítani, aktivitásra bírni.

Az EMIH 2016-os 1%-os kampányával állami gondozott gyermekeknek és a CEDEK melegétel-osztásaira gyűjt. Hallani olyan kritikai hangokat, hogy jobb lenne, ha a zsidóknak felajánlott 1%-ok a zsidók céljait szolgálnák.

A zsidó közösség aktivizálása a társadalmi felelősségvállalásban, zsidó cél. Persze kritikai hangok mindig mindennel kapcsolatban vannak. Egy azonban biztos, az elmúlt évek 1%-os felajánlásainak összesítéseiből látszik, hogy mindhárom zsidó közösség együttvéve sem képes évek óta 9-10.000 adófizetőnél többet megszólítani.

Pedig minden bizonnyal ennél jóval több – a zsidó identitásban érintett – adófizető lehet Magyarországon. Feltehetően azonban ezen emberek számára nem kellően fontosak azok az üzenetek, amelyeket megfogalmazunk.

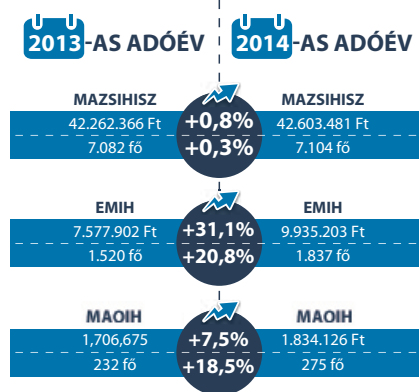
Számunkra évek óta stratégiai felismerés, hogy az 1% nemcsak a pénzgyűjtésről szól, hanem lehetőség arra, hogy figyelemfelkeltő és releváns üzeneteket fogalmazzunk meg és jutassunk el azokhoz is, akik a hétköznapjaikban csak nagyon áttételesen kötődnek az aktív közösséghez.

Az 1%-os felajánlás időszaka és az ahhoz kapcsolódó kampányok mindig az identitásképzés lehetőségét is adják. Azt gondoljuk, és egyben reméljük, hogy ma Magyarországon sok száz és ezer olyan zsidó kötődésű ember él, akit ugyan nem lehet a zsidó közösség belügyeivel, zsinagógaépítéssel, oktatással, vagy hitélettel megszólítani, de a zsidóságban mélyen gyökerező „jótévis” üzenete őket is megérinti. Ezáltal jót tesznek ők is, mi is, jobb lesz a nehézorsú gyermekeknek, és mindeközben talán ők is tesznek egy lépést az aktív zsidó közösségi élet felé.

A fentiek pontosan megvilágítják a karitatív tevékenységeik és a jelen adománygyűjtés vallási háttérét. Mégis, ha valaki egy kicsit materialistább lábakon áll, őt meg tudja győzni valamivel?

A rendkívül széles körű személyes tapasztalatokon túl két fontos konkrétumot emelnék ki. Mielőtt úgy döntöttünk volna, hogy ennek a célnak szenteljük az idei 1%-os kampányt, felvettük a kapcsolatot négy gyermekotthonnal és az EMIH által felajánlott támogatáson túl gyűjtésbe kezdünk, ami korábban soha nem látott sikerrel végződött. Mindemellett február-március során a közösségen belül telefonos közvélemény-kutatást végeztünk az adakozási szokásokról, valamint arról, milyen célt tartanának a legjobban támogatandóknak a SZJA-juk 1%-ából. Egyöntetűen a szociális célt nevezték meg a legtöbben.

A 2013/14-ES ÉS A 2014/15-ÖS 1%-OS KAMPÁNYOK EREDMÉNYEINEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

1%-OS KUTATÁS – 10-BŐL 6-AN GYERMEKEKET TÁMOGATNÁNAK

Az EMIH az elmúlt hónapok során átfogó felmérést készített a hazai adományozási szokásokról és a személyi jövedelemadó 1+1%-ának felajánlásával kapcsolatos attitűdökről a zsidó közösség tagjai között. A közel 500 fő részvételével végzett telefonos kutatás szerint legtöbben a gyermekeket támogató szervezeteket és a különböző egyházakat támogatják, de népszerűek az egészségügyi-, oktatási- és kulturális intézmények is. 10 válaszadóból 9 személyes kötődése alapján választ az egyházak közül, és kiemelten fontosnak tartja, hogy a támogatott szervezet működése állítható és megbízható legyen. A „Mire kellene költenie az izraelita egyházaknak az 1%-os felajánlásokból befolyt összeget?” kérdésre 10-ből 6-an azt válaszolták, hogy kiemelten fontosnak tartják a gyermekek támogatását. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy az EMIH úgy döntött, karitatív tevékenységre fordítja az 1%-os felajánlásokból befolyt összeget.

További részletekért, és adománya felajánlásáért keresse fel a www.cedek.hu vagy a www.zsido.com/egyszazalek/ oldalt!

DZSAHNUN, TBEET, TFINA

– így főznek az arab országok zsidó asszonyai

Afganisztán, Egyiptom, Jemen, Marokkó, Egyiptom, Irak, Irán – iszlám országok, melyekben nem is annyira régen még jelentős zsidó közösségek éltek. Az évszázados, vagy akár évezredes együttélés során a kultúrák sokféle elemet adtak át egymásnak, többek közt hatással voltak egymás konyhaművészetére is. Különösen igaz ez a Selyemút mentén fekvő vidékekre, ahol a kereskedelmi útvonal révén kelet és nyugat ízvilága keveredett egymással. DÉNES ANNA ÍRÁSA

IRAK

Ilyen például az iraki zsidó konyha is a maga széles fűszer-választékával és különleges ízeivel. Az iraki zsidó háziasszonyok rendszeresen főznek szándékosan több ételt a kelleténél, arra az esetre, ha váratlan látogató érkezne. Odafigyelnek az ételek színére: a sárga zöltségek (pl. süttők) nevetést és boldogságot, a zöldek (pl. cukkini, zöldalma) reményt és virágzást, a feketék (pl. padlizsán) pedig szerencsétlenséget hoznak szerintük, ezért a padlizsánt csak meghámozva használják fel.

A frissen szült nőknek mézből, darált mandulából és cukorból készült keveréket adtak, hogy növeljék az asszony teherbírását, jókedvre derítsék és egyúttal a szemmelveréstől is megvédjék. Szemmelverés ellen a fokhagymát is alkalmazzák, e célból a bejárat elé lógatják a friss fokhagymafejeket, Ros Hásánákor pedig fa alakban rendeznek el egy tálon gyümölcsöket, ezzel szimbolizálva azt, hogy a Tóra „éc chájim”, vagyis az élet fája.

TBEET – IRAKI SÓLET

*fél kg hosszúszemű rizs
3-3 tk. kardamom és pirospaprika
2-2 tk. feketebors, őrölt kömény és kurkuma
5 tk. só
1 pohárnyi csirke zúza
egész csirke
4 csirkenyak
8 tojás (mindenkinek egy)*

Keverjük össze a rizst minden fűszerből egy-egy kiskanállal, adjunk hozzá egy kiskanál sót és a zúzákat. Töltsük meg a csirkét a rizses keverékkel.

Kössük össze a csirke lábait, és zárjuk be a nyílásokat fopgiszkálókkal. Kizsírozott edénybe, mellével lefelé fektetjük a csirkét, mellé tesszük a nyakakat, felöntjük négy pohár vízzel, hozzáadjuk a fűszereket és a sót, majd felforraljuk. Forrás után, közepes lángon még öt percig főzzük, megfordítjuk a csirkét és további öt percen át forraljuk. A maradék rizses keveréket a csirke köré egyengetjük, még 10 percig főzzük. A tojásokat a rizs tetejére helyezzük. Az edényt letakarjuk, majd a gőz benntartása érdekében alufóliával is körbetekerjük. 200 fokra előmelegített sütőben tartjuk hét órán át, vagy egész éjjel. Tálalás előtt egy pohár vizet öntünk az ételre, öt percig állni hagyjuk, kivesszük a tojásokat, a sűrű ételt pedig tálalótárra fordítjuk, és így tálaljuk.

ÉSZAK-AFRIKA: MAROKKÓ, TUNÉZIA ÉS LÍBIA

Az 1492-es spanyol kiűzetést követően számos zsidó költözött Észak-Afrikába, elsősorban a Tunéziában már korábban megalakult közösségekbe, majd mintegy száz évvel később Itáliából is sokan csatlakoztak hozzájuk. Hasonlóképpen alakultak ki a líbiai közösségek is. Az Újvilágból érkező kereskedőhajókon át jutott el a területre a chili paprika, mely a sokféleképpen készített harissza alapját képezi. A pénteken egész éjjel főzött tfina a helyiek sóletje, melyet bőségesen fűszereznek.

A marokkói zsidó konyha Észak-Afrika talán legszínesebb konyhája: a kósersági törvények adta kereteken belül keverednek a helyi ízek a spanyol, illetve a francia örökséggel. Jellemzőek rá az igen aromás fűszerek: a fahéj, a koriander, a kurkuma, a gyömbér, a sáfrány és a paprika. Igen kedveltek a csípős fogások. A bőségesen fűszerezett húsételekhez gyakran szárított gyümölcsöket adnak.

Szívesen használják a mandulát, a diót és az olajbogyót is. Külön művészete van a búzából készített kuskusz elkészítésének, valamint a parázsló szénen egész éjszakán át főzött, húsból, krumpliból és csicscriborsóból készült, fűszeres marokkói sóletnek, mely scheena néven ismert.

A marokkói zsidó konyha egy jellegzetes és különleges ünnepe a mimuna – a peszách kimenetelét követő este. Ilyenkor a marokkói zsidó háziasszonyok gyorsan félreteszik a peszách edényt, és nekilátnak a kovászosból készült vacsora elkészítésének. A feltálatl ételek között első helyen szerepel a frissen gyúrt és sült, vajjal és mézzel kínált mufleta, mely boldogságot és gazdagságot jelképez. A családok és a barátok összegyűlnek ilyenkor, és egész éjszaka tart a lakomázás.

MUFLETA

3 ¾ pohár liszt, 1,5 pohár langyos víz, csipetnyi só, étolaj a sütéshez

A lisztet, a sót és a vizet összekeverjük, és lágy, rugalmas tésztává gyúrjuk (szükség esetén adhatunk hozzá még vizet). A tésztából 15-20 gombócot formázunk, és azokat fél órán át letakarva pihentetjük. Olajos kézzel, olajos felületen vékony körökké nyújtjuk a gombócokat. Kiolajozott serpenyőben, közepes lángon sütjük át a mufleták mindkét oldalát. Ha elkészült, tálba tesszük, letakarjuk. Így sütjük meg az összes darabot. Melegen, vajjal és mézzel megkenve, feltekerve tálaljuk.

JEMEN

A jemeni zsidókat nemcsak sajátos imarendjük és tóraolvasásuk, hanem konyhaművészetük is megkülönbözteti a zsidó világ többi részétől. A leveles tésztából álló, egész éjjelen át főzött dzsáchnun, melyet szintén egész éjjelen át főtt tojással, illetve csípős paradicsomsalátával tálalnak, a kubáne nevű, darált húsból készült fasírt, illetve a szintén leveles tésztából készült máláuách, valamint az erős paprikából, fokhagymából, korianderből és olajból készült szchug mind a jemeni zsidó háziasszonyok specialitásai.

CSÍPŐS PARADICSOMSALÁTA

2 érett paradicsom, 1 gerezd fokhagyma, összetörve, 1 ek. olívaolaj, só

fél tk. szchug (készen kapható) – helyettesíthető egy apróra vágott jalapeno paprika, 2 ek. felaprított koriander, összetört fél gerezd fokhagyma és egy csipetnyi őrölt római kömény elegyével

A paradicsomot ledaráljuk, vagy nagyon apróra vágjuk, és összekeverjük a többi hozzávalóval. Szükség esetén ízlés szerint só is adunk hozzá, de a készen kapható szchug sótartalma többnyire elegendő.

A rabbi és az oroszlán

Mese Mászud Refáel Álfászi rabbiról (Fez, Marokkó – Tunézia, 1774)

Mászud Refáel Álfászi rabbi a marokkói Fez városában élt. Egy napon elhatározta, hogy elutazik Izrael Földre. Abban az időben nem voltak még sem autók, sem repülőgépek, így rabbi Mászud egy Kelet felé tartó arab tevekaravánhoz csatlakozott. Napok óta utaztak már Marokkón és a sivatagon keresztül, amikor elérkezett a péntek. Amikor a Nap a látóhatárhoz közeledett, rabbi Mászud leszállt a tevéjéről, és kijelentette, hogy ő ott, a száraz és kietlen sivatagban tölti a szombatot, hiszen ezen a napon tilos utazni.

Útitársai nem hittek a fülüknek. Biztosak voltak benne, hogy a rabbi nem fogja túlélni ezt a napot. „A nap forrón süt, a szél szörnyűségesen fúj, a sivatagi vadállatok pedig pillanatok alatt széttephetnek” – mondták. „Nem maradhatsz egyedül a sivatagban!”

Azonban hiába győzködték, így a karaván továbbindult Tunisz felé, a rabbi pedig egyedül maradt a sivatagban szombatra. Fogott egy botot, kört rajzolt vele maga köré a homokba, és várta a sábat beköszöntét. Naplemente után elmondta a szombatköszöntő imákat, majd kidust mondott és evett. Éppen az étkezés utáni áldásba akart belefogni, amikor egy hatalmas oroszlánt látott félelmetes sebességgel közeledni. A vadállat egészen a homokba rajzolt kör széléig futott, azonban ott megállt és leült.

A rabbi nem félt. Elmondta az áldást, és lefeküdt aludni. Reggel felkelt, imádkozott és Tórárt tanult. Az oroszlán nem mozdult el mellőle egész álló nap. Amikor feljöttek a csillagok, rabbi Mászud elbúcsúztatta a szombatot, majd a csomagjával együtt az oroszlán hátára ült. Az állat nekirugaszkodott, és hatalmas ugrásokkal a tevekaraván nyomába eredt.

Nem telt bele sok idő, és elérkeztek Tunisz városába. Az ott lakók, életüket féltve, rémülten zárkóztak be házaikba. „Ne féljete, gyertek elő”- mondta a rabbi. „Ez az orosz-

lán nem bánt”. Azzal leszállt az állat hátáról, megköszönte a segítségét, és keresett egy fogadót, ahol megszállhat. Az oroszlán sarkon fordult, és visszavágtatott a sivatagba.

A karaván néhány nappal később érkezett meg a városba. Az utasok hitetlenkedve látták, hogy a rabbi nemcsak túlélte a sivatagban töltött napot, de jóval előttük érkezett Tuniszba. Hívták, hogy tartson velük az út további részén, de rabbi Mászud Álfászi már nem akart továbbmenni. Tuniszban kicsi, tanító nélküli zsidó közösséget talált, és úgy döntött, hogy magára vállalja ezt a szerepet. A következő évek során híres jesivát épített fel, és a tuniszi zsidó közösség szeretett vezetőjévé vált.

ILLUSZTRÁCIÓ: TAUSZ GÁBOR

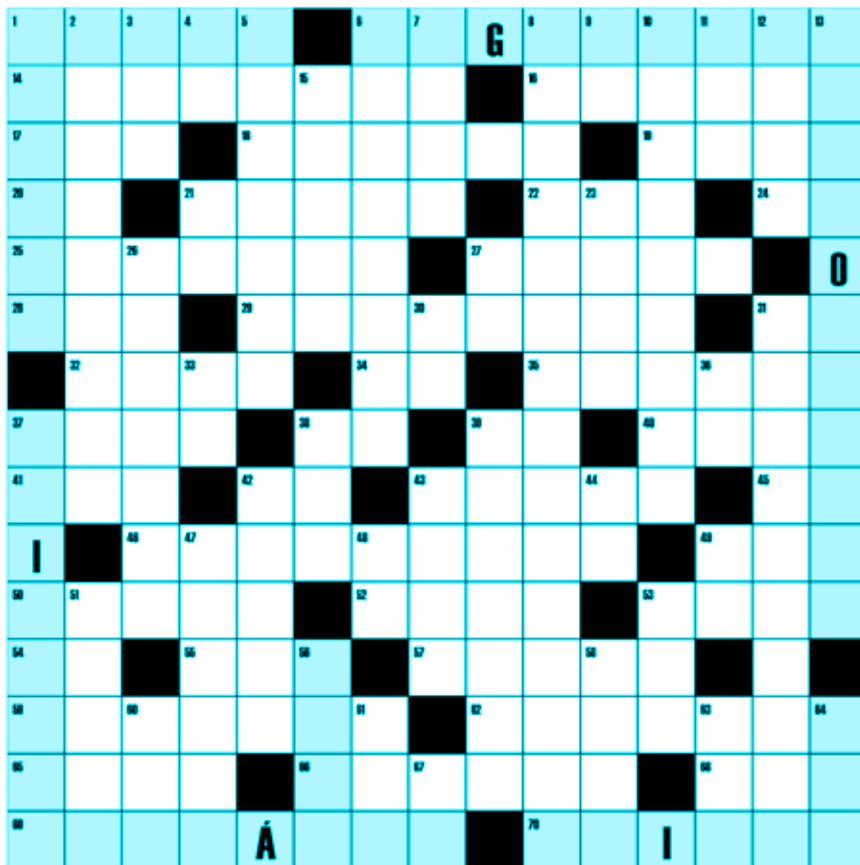
REJTVÉNY

Találja ki a rejtvény fő soraiban elrejtett kilenc zsidó fogalmat és nyerjen értékes könyveket!

Beküldési határidő: 2016. május 15.

Cím: rejtveny@zsido.com

KÉSZÍTETTE: JAKAB ZSOLT

Vízszintes: 1. Imakendő, imaköpeny. 6. Az omerszámlálás harmincharmadik napja. 14. Kalcium-karbonát. 16. Miatta. 17. Lyuk, népiesen. 18. Szúk szájú üvegedény. 19. Indonéz sziget. 20. Csak névbetűről ismert 15-16. századi magyar festő. 21. Lankad. 22. Túlzottan érzelmes, angolul. 24. Azonos mássalhangzók. 25. Könnyű délutáni étkezés. 27. Ba-

laton-parti üdülőfaló. 28. Egykori erdélyi nép tagja. 29. A bujócskajáték egyik fajtája. 31. Hely nélkül, röviden. 32. Idegen szavak előtagjaként megváltozás, módosulás, túl a jelentése. 34. De. 35. Felnőttekre emlékeztető (gyermeki megnyilvánulás). 37. Vertikális, függőleges. 38. Ecuadori gépkocsijel. 39. A decigramm jele. 40. Lacul ...; a Medve-tó román

neve. 41. Kövér, angolul. 42. Motívum. 43. Harsogó hangú madár. 45. A szamárium vegyjele. 46. Diplomája van. 49. Szombat, röviden. 50. Mázolás. 52. ... Holgersson; Selma Lagerlöf hőse. 53. Háziszárnyas. 54. Oil ... Olasz; amerikai arckrémmárka. 55. Amerikai költő, novellista (Edgar Allan, 1809-1849). 57. Szalagcsokor. 59. Magaslatok által körülvevett terület. 62. Rózsaszál fás részének két csomó közti levél nélküli része. 65. Cseh festő (Mikoláš, 1852-1913). 66. Ókori római költő (Quintus, Kr. e. 239-Kr. e. 169). 68. Az orrához. 69. Annak a lámpának az elnevezése, amely a frigyszekrény (áron hákódés) előtt látható. 70. Imádságos könyv.

Függőleges: 1. A Misná, a Gemará és kommentárjaik összessége. 2. A küldött és átvett árucikkek jegyzéke. 3. Házikó. 4. Határrag. 5. Könnyű női cipő. 6. Glicínia. 7. Felavat. 8. Háborút lezáró nagyszabású ünnepélyes tárgyalás. 9. Ellenérték. 10. Borász, idegenes írásmóddal. 11. Magyar Távirati Iroda, röviden. 12. Útszakasz. 13. A függőleges 1. alatti és kommentárjain kívüli halachikus döntvények tára. 15. Olasz város. 21. Nobel-díjas olasz drámaíró, rendező (Dario). 23. Ön, te. 26. Amerikai előadóművész (Red, 1913-1997). 27. Amerikai hírügynökség, röviden. 30. Omszk folyója. 31. Az erdélyi Marosszentkirály egyik egykori neve. 33. Állóvíz. 36. Párosan nyer! 37. Zsidó utóétel. A pészachi Széderen a vacsora befejezéseként elfogyasztott, külön erre a célra félretett, pászkat nevezik így. 38. Szántóeszköz. 39. Amerikai város lakója. 42. Olimpiai bajnok svéd tornász (Gustaf, 1883-1966). 43. Magyar gyermekgyógyász, egyetemi tanár (Pál, 1875-1929). 44. Szintén. 47. Valamihez ...; valamihez viszonyítva, hasonlítva. 48. Vietnami gépkocsijel. 49. A sövény szélei! 51. Ennek az irányába. 53. Nemzetközi tehergépkocsijel. 56. A dolgok belső lényege, mibenléte. 58. Lakodalom. 60. Német névelő. 61. Becézett Enikő. 63. ... Turner; amerikai médiamágnás. 64. Prozelita. 67. A neodímium vegyjele.

ÚJ IDŐK JÖNNEK AUSCHWITZ ÉS A LEGITIMÁCIÓ

„A Biblia népének nincs szüksége Auschwitzra saját legitimációjához” – ezt nyilatkozta pár héttel ezelőtt Röhrig Géza Rafael, az Oscar-díjas Saul fia című film főszereplője. Röhrig sok fontos és figyelemreméltó nyilatkozata között is kiemelendő ez az állítás. Sőt, meggyőződésem, érdemes továbbgondolni. A Biblia népének nem egyszerűen nincs szüksége Auschwitzra saját legitimációjához, de lassan el is veszi ezt a legitimációs bázist. Az idő előrehaladtával, történelmi távlatból azok a konszenzusok, közpolitikai értékek, amelyek meghatározták az elmúlt 25-70 évet, feledésbe merülnek. A történelem így űz tréfát velünk. Új traumák, új konfliktusok, illetve új konszenzusok, új kiegyezések jönnek, aki pedig ezt nem ismeri fel időben, örökös szélmalomharcra van ítélve.

Mit is jelentett Auschwitz az elmúlt 70 évben? Milyen hivatkozási pontokat, legitimációt teremtett a holokauszt felfoghatatlan embertelensége Európának, a keleti és a nyugati blokknak, Izraelnek, a zsidóságnak?

A keleti blokk politikai diskurzusában – ha létezett egyáltalán ilyen –, de még inkább propagandájában Auschwitz a fasizmus/imperialista diktatúrák poklának megtestesítője volt. Ezáltal Auschwitz nem mint filozófiai, etikai, történelmi jelenség került értelmezésre, hanem az imperialista önkény elleni harc legitimációs hivatkozása lett. A nyugati, liberális demokráciák számára Auschwitz az embertelenség, és úgy általában a diktatúrák szimbólumává vált. Az európai kultúrkörben ma az önkényuralmi rendszerek embertelenségével való szembehelyezkedés szimbolikus aktusa Auschwitz elítélése. Európa, a modern európai gondolat, az Európai Unió alappillére az örök háborúskodás katasztrófáinak megelőzése, az örök konszenzuseresés, a szenvedők és az elesettek felkarolása. Mindezen értékek megalapozásában pedig központi helyet kapott a II. világháború traumája, azon belül is a holokauszt, mint a „második háború” szimbóluma. Az ehhez kapcsolódó lelkiismeret-furdalás és az állandó jóvátételi kötelesség furcsa érzés.

A modern Izrael létének igazolhatóságát is sokak szemében elsősorban az örökké üldözött zsidó képe és az azt szimbólumként megörökítő Auschwitz adta. Nemcsak azért, mert ha nincs Auschwitz, akkor feltehetően nincs a világnak olyan, lelkiismeret-furdalás által táplált felelősség-

NÉVJEGY

KÖVES SLOMÓ

- *Született:* Budapest, 1979
- *Foglalkozása:* vezető rabbi, Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség
- *Család:* házas, négy gyermek édesapja.

vállalási kényszere, amely elfogadtatta volna az ENSZ közgyűlés 181. számú határozatát, hanem azért is mert a Herzl-féle cionizmus (más cionista irányzatoktól eltérően) a kezdetektől az antiszemitizmussal szembeni megoldásként gondolkodott a zsidó nemzetállam létrejöttéről.

Izrael közel 70 éves fennállása alatt sokan érezték úgy, hogy a zsidó állam létrejöttéért és fennmaradásáért hozott felfoghatatlan emberáldozatokat nem lehet mással alátámasztani, mint azzal, hogy ha „nincs zsidó

így is van rendjén, feltéve, ha létezik új, konszenzuális erkölcsi bázis. Ezekben a változó időkben pedig nekünk, zsidóknak, zsidó közösség(ek)nek, Izraelnek érdemes egy pillanatra megállnunk és végiggondolnunk mi az, ami talán más hozzáállást követel tőlünk.

Auschwitz, mint legitimációs elem lassan eltűnik. Saját gyermekeink, a ma 5-10 évesek generációja számára a zsidók ipari eszközökkel történő kiirtásának kísérlete hasonlóan megrázó, de távoli történet, mint a purim napján felolvasott hasonló kísérlet története.

Ezekben a változó időkben pedig nekünk, zsidóknak, zsidó közösség(ek)nek, Izraelnek érdemes egy pillanatra megállnunk és végiggondolnunk mi az, ami talán más hozzáállást követel tőlünk.

állam”, ismét védtelenek leszünk egy újabb ipari méretű, etnikai alapú emberirtással szemben. Sokan gondolják úgy, hogy a zsidó állam létehez való jogát, küzdelmét a békés élethez való jogért, harcát a terrorizmussal szemben továbbra is a 6 millió mártír emléke adja.

A világ zsidóságának (különösen az európai zsidóságnak) konzisztens fennmaradáshoz való jogát és (nem csak anyagi) egzisztenciáját sok szempontból Auschwitz alapozta meg. Az európai zsidó egy rossz emlék szimbóluma, az európai civilizáció rossz lelkiismeretének metaforája, akivel érdemes jónak lenni, akire érdemes vigyázni, akit kárpótolni kell, mert ha vele szemben fogalmazunk meg álláspontot, akkor a tettes oldalára állunk és mindent megtagadunk, amit lelkiismeretünk hívószava diktálna. Ebben a közegben a zsidó közösségek nagy része is a holokauszt legitimációs bázisán szerzi és építi fel saját túlélési stratégiáit.

Csak hogy az idő feltartóztatathatatlanul múlik! Auschwitz emléke halványul. A személyes trauma, a személyes érintettség fakul, a személyes emlékezet kulturális, majd történelmi emlékezetté válik. Szép lassan Auschwitz elveszti központi szimbolikus, kulturális, legitimációs, történelemformáló szerepét.

A kommunista diktatúráknak vége. Az európai liberális demokráciák túlélési stratégiát keresnek. Az európai gondolat próbára tételét, az esetek segítésének konszenzusait közel-keleti migránsok millióinak érkezése és az ezzel látszólag együtt járó európai kényelmi demokrácia repedezése, esetenként feladásának lehetősége bontja meg. Izrael egyre nehezebben tudja fenntartani az áldozati szerep képét, és az áldozatnak kijáró legitimációt mindinkább ellene fordítja a kevéssé értő, de annál harciasabb pro-palesztin propaganda. Az európaiak számára mindjobban a történelmi emlékezet zárványai közé sorolódik a véres huszadik század is. Egyre kevesebbet jelent a holokauszt, mint erkölcsi hívószó, semmitmondóbbá és jelentéktelenebbé válnak a holokauszttal kapcsolatos emlékezések, politikai kinyilatkoztatások. Mindeközben felnő(tt) egy új zsidó nemzedék, amely ugyancsak elvesztette a holokauszthoz való személyes kapcsolódását. Az első nemzedék ordító hallgatása, a második nemzedék hazugságban cseperedése, a harmadik nemzedék szenvedélyes érdeklődése után felnő a negyedik és ötödik nemzedék, amely személyesen semmit, lexikálisan az átlagosnál éppen csak egy kicsit többet tud, és annál csak minimálisan mélyebben viszonyul a holokauszt emlékéhez.

A történelem megállt ugyan Auschwitzban, de csak egy hosszú pillanatra. Most úgy tűnik, erős léptekkel menetelne tovább. Európa ma már nem Auschwitzhoz, a „soha többé” elvéhez viszonyítja etikai alapvetéseit. És ez

Nem része az újabban született generációk személyes neurozisének. A mindennapi beszélgetéseket sem hatják át a trauma feldolgozásának elfojtásai. Már nyíltan és őszintén tudunk fájdalmas közelmúltunkról beszélni. Ennél kézzelfoghatóbb jelle a történelmi múlttá válás folyamatának nem is lehet.

„A mi népünk, Izrael fiai [népe], kizárólag a Tórája [törvényei] által létező nép”¹ – írta Száádjá Gáon (X. sz., Babilónia) zsidó filozófus több mint ezer évvel ezelőtt. A zsidóság legősibb értéke a Tóra, a bibliai hagyomány, ezek és megint csak ezek azok az értékek, amelyek identitást, létezési stratégiát, közösségi létet, legitimációt, társadalmi beágyazottságot teremthetnek.

A tórai értékek, a család, az örök tanulás és az oktatás, az egyes ember tisztelete, az esetek megsegítése, a világ jobbá tételének miszsiója azok az értékek, amelyek mentén érdemes és lehetséges pozitív identitást teremteni, közösséget építeni, és ezek azok a mélyen zsidó értékek, amelyek a többségi társadalommal is megoszthatók, akár intézményesült formában (oktatási, szociális felelősség vállalás) is. A Tóra és a tórai értékek adhatnak legitimációt Izraelnek is, hiszen a zsidó nép kapcsolata nem hetven éve kezdődött a szent földdel, hanem 3700 éve.

¹ Hittételek és vélemények, 3:7.

PESZÁCH

a felszabadulás emlékét őrzi, és azt idézi, hogy Izrael gyermekei a több mint két évszázados egyiptomi rabság után kivonultak Egyiptomból.

Ez az esemény a zsidó történelem epicentruma, ebben kristályosodik ki a zsidó nemzeti azonosság, ezáltal született meg a zsidóság mint szabad nép. Az egyiptomi szolgaság tanulságainak szilárd alapjáról szökkentek szárba a zsidó hit és etika jelentős fogalmai.

A Tóra „a kovásztalan kenyér ünnepének” legfontosabb megkülönböztető jegyét határozza meg ezzel. A „Peszách” az ünnep előesti pászkaáldozatra utal, amelyet Isten ígéretének – „...elkerüllek benneteket, és tirajtatok nem lesz pusztító csapás...” (2Mózes 12:13.) – emlékeztére hoztak.

ÓBUDAI ZSINAGÓGA

Április 22. (péntek) 19.30 óra

- ünnepi esti ima
- első Széder este

Április 23. (szombat) 10.00 óra

- ünnepi reggeli ima

Április 23. (szombat) 19.30 óra

- ünnepi esti ima
- második Széder este

Április 24. (vasárnap) 10.00 óra

- ünnepi reggeli ima

Április 28. (csütörtök) 19.00 óra

- ünnepi esti ima

Április 29. (péntek) 10.00 óra

- ünnepi reggeli ima

Április 29. (péntek) 19.00 óra

- Kábálát Sábát és ünnepi ima

Április 30. (szombat) 10.00 óra

- ünnepi és szombati ima 10.00 óra
- Mázkir, emlékezés halottainkra 12.00 óra
- Délutáni ima és Szedát Másiách, 18.45 óra

VASVÁRI PÁL UTCAI ZSINAGÓGA

Április 22. (péntek) 19.30 óra

- ünnepi esti ima
- első Széder este

Április 23. (szombat) 9.15 óra, előtte tanulás

- ünnepi reggeli ima

Április 23. (szombat) 19.30 óra

- ünnepi esti ima
- második Széder este

Április 24. (vasárnap) 9.15 óra

- ünnepi reggeli ima

Április 28. (csütörtök) 19.30 óra

- ünnepi esti ima

Április 29. (péntek) 9.15 óra

- ünnepi reggeli ima

Április 29. (péntek) 19.30 óra

- Kábálát Sábát és ünnepi ima

Április 30. (szombat) 9.15 óra

- ünnepi és szombati ima
- Mázkir, emlékezés halottainkra 12.00 óra
- Délutáni ima és Szedát Másiách, 18.00 óra

SZÉDER ESTÉK NAGY VÁLASZTÉKBAN

Legyél a város bármelyik pontján, kívánd a leginkább magadhoz illő társaságot és szintet, a mi széder estéinken otthon érezheted magad.

CSALÁDI SZÉDER A BÉT MENÁCHEMBEN

Itt nem leszel egyedül.

Időpontok:

2016. április 22. és 23. este 20:30

Részvételi díj: 1 500 Ft/fő:

Helyszín: Bét Menáchem iskola
(1074 Budapest, Dohány u. 32.)

Széder azoknak, akik nagycsaláddal, nagy társaságban, finom falatok mellett, kezdők számára is érthető módon töltenék el a kivonulás estjét.

SZÉDER FIATALOKKAL A KEREN ORBAN

A hangulatot nem csak a négy pohár bor adja.

Időpont: 2016. április 23. este 20:30

Részvételi díj: 30 év alatt ingyenes

(regisztráció kötelező)

30 év fölött 2 500 Ft/fő

Helyszín: Keren Or EMIH központ
(1052 Károly krt. 20.)

Ha fiatal vagy és a második estét szeretnéd barátokkal, fiatalos hangulatban, felszabadultan eltölteni, akkor itt a helyed.

SZÉDEREK ÓBUDÁN

Otthoni ízek, otthoni hangulat

Időpontok:

2016. április 22. és 23. este 20:30

Részvételi díj: 5 000 Ft/fő

(10 fős csoportoknak 20% kedvezmény)

Helyszín: Óbudai zsinagóga
(1036 Budapest, Lajos utca 163.)

Ha szeretnéd, hogy ez az este családias közösségben, magas színvonalú ízekkel, éjszakába nyúló magyarázatokkal és dalolással teljen, akkor tarts velünk az Óbudai zsinagógában.

Otthont keres?

Számos élethelyzet adódik, amikor ideális megoldásra van szükség:

Azért keres otthont, mert idős éveire biztonságot, nyugalmat szeretne a mindennapi gondok terhe nélkül?

Vagy mert egészségi állapota fokozott ápolást tesz szükségessé?

Időskori memóriazavar jeleit tapasztalja, és olyan helyet szeretne, ahol szakértő segítséget és támaszt jelentő háttérrel biztosítanak?

Legyen a mi otthonunk az Ön otthona!

- elérhető árak
- zöldövezeti elhelyezkedés Budapesten és Törökbálinton
- magas szintű egészségügyi ellátás
- intézményi orvos és rendszeres szakorvosi ellátás
- gyógytorna és uszoda
- magas szintű gondozási szolgáltatások
- önálló, akadálymentesített apartmanok
- az ellátás gondtalan kényelme
- függetlenség a főzés, mosás, takarítás terhe nélkül
- a programlehetőségek széles skálája
- további lehetőségek:
  - fokozott gondozási, ápolási részleg
  - demens ellátás (középsúlyos, súlyos demensek részére Újpalotán és Csepelen)

Jöjjön, nézzen be hozzánk!

Telefon: 06 1 510 00 18

www.olajagotthonok.hu

Kedves Barátaink!

Az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség (EMIH) szervezésében idén újabb különleges kóser gasztronómiai fesztivál kerül megrendezésre. A MEGA Barhesz Akadémia névre keresztelt rendezvény a város szívében kap majd helyet, ahol a zsidó gasztronómia egyik legnépszerűbb fogását, a kóser barheszt állítjuk az érdeklődés középpontjába. Az eseményen tradicionális barhesz sütéssel, koncertekkel, változatos kulturális műsorral, kirakodóvásárral és gyermekprogramokkal várunk minden érdeklődőt, hogy elmerülhessen a zsidóság egyik emblemikus ételét bemutató, pezsgő és színes rendezvény forgatagában!

Helyszín: 1075, Madách Imre tér
Időpont: 2016. május 26. 16-20 óráig

Minden érdeklődőt szeretettel várunk!

Barhesz sütés

A közösségi kalácskészítésben való részvételre előzetes regisztráció után bárkinek lehetősége adódhat. A kitűnő házigazdák segítségével te is elkészítheted életed első barheszét, de ha gyakorlott jelentkező vagy, akkor se habozz benevezni!

A sütéshez szükséges alapanyagokat, helyet és felszerelést a regisztrációs díj ellenében természetesen mi biztosítjuk. Nektek csak némi bátorságra, esetleg egy "sütősegédre" lesz szükségetek. Ha jelentkezel, ne felejts el időben érkezni, hogy a kalács időben elkészüljön!

Regisztrációs díj: 1000 Ft
Jelentkezni a posta@zsido.com címen lehet!

Programok

Koncertek a kalácskészítés előtt és után

Kerekasztalbeszélgetések

Gyertyaöntés és további kézműves foglalkozások

Gyereksarok - gyerekprogramok

A rendezvény házigazdái:
Fűszeres Eszter
és **Hurwitz Dvora**

A rendezvényen őket is megtalálhatod

Fröhlich cukrászda • Semes pékség
Judaika • Alef Kids • Atid
Sóletfesztivál stand • Kóser Piac
Kérdezd a rabbist! • Bét Menachem
Oktatási Központ • Tel Aviv kávéház

Központi címünk:
Keren Or
1052, Budapest
Károly körút 20.

Elérhetőség:
Tel: +36 1 268-0183
posta@zsido.com
www.zsido.com

CHABAD LUBAVICHS SZELLEMÉBEN

